

Yirmisekizinci Konferans

Carle C. Zimmerman Sosyolojisinin Esasları

Dr. Orhan TÜRKDOĞAN
Erzurum - Atatürk Üniversitesi*

Birleşik Devletler, günümüz sosyolojisinin belli başlı temsilcilerinden biri olan Prof. Carle C. Zimmerman, İstanbul Üniversitesine 1963-1964 ders yılı devresinde gelmiş bulunmaktadır**.

(*) Genç meslektaşımız Erzurum Üniversitesi Öğretim Heyetinde olup birkaç makalesi İktisat Fakültesi Dergisinde de çıkmıştır. Bu araştırması ile 1963-64 ders yılı esnasında memleketimizde bulunan Prof. Zimmerman'ı 1962-63 yılı "Sosyoloji Konferansları" nda Türk Sosyal İlimler dünyasına tanıtan Dr. Orhan C. Tütengil'i etraflı bir etüt ile tamamlamaktadır. Kendisine teşekkür ederiz.

(**) Carle Clark Zimmerman, 1897 yılında Birleşik Devletlerin Missouri eyaleti Cas County'de doğmuştur. Babası bir köy okulu müfettişi idi. Tahsiline sırasıyla, Missouri, North Carolina, Şikago ve Minnessota üniversitelerinde devam etti. 1931 yılında Minnesota Üniversitesinde sosyoloji öğretiminde bulunurken, Harvard Üniversitesinin daveti üzerine, bu üniversiteye iltihak etmiştir. Harvard Üniversitesindeki görevi yanında Siam ve Küba Hükümetlerinin araştırma müşavirliğini kabul etmiş. Keza, Kanadada çeşitli kıraliyet komisyonlarında vazife almış ve Amerika Hükümetinin bir müşaviri olarak muhtelif sahalarda çalışmıştır.

Bir ara, Almanyanın Göttingen Üniversitesinde ziyaretçi Profesör olarak bulunmuş ve 1954-1955 yıllarında da Fulbright araştırma uzmanı olarak Roma Üniversitesini ziyaret etmiştir.

Kitap ve monografik araştırmalarının bazıları dünyanın bir çok memleketlerinde basılmıştır. Onun en tanınmış eserleri "Successful American Families" (1960); "Marriage and the Family" (1956), "Graphic Regional Sociology" (1952); "Family Tomorrow" (1949); "Family and Civilization" (1947); "Outline of Social Change, (1946); "The Changing Community", (1938); "Consumption

İstanbul Üniversitesi İktisadiyat kürsüsünde Gerhard Kesslerin, 112 yıl-
yillardan beri Avrupa ve bilhassa Alman sosyolojisi yönünden hizmet-
lerine. Carle C. Zimmermanın gelişile bir yenisi daha ilâve edileceği
şüphesizdir. Harvard Üniversitesinin bu tanınmış Profesörü, bir yandan
günümüz Amerikan sosyolojisinin ana cereyanlarını memleketimizde ta-
nıtmakla beraber, diğer taraftan da temelini Avrupa felsefi ve sosyal fikir
hareketlerinden alan bir mümessili olması hasebiyle ve Prof. Kessler-
denberi açılmış olan kültür ananesini devam ettireceğine inanmak ge-
reker¹.

Carle C. Zimmerman'ın sosyolojik fikirlerinin ana esaslarını incele-
meden önce, Onun bugünkü Amerikan sosyolojisindeki yerine kısaca tem-
as etmek faydalı olacaktır.

Genel olarak, Amerikan sosyolojisi akademik çalışmalarına 1880 yı-
lında başlamış. 1883 de Ward'ın "Dynamik Sociology" adlı eseriyle de

and standards of living", (1936); "Family and Society" (1935); "Siam Rural
Economic Survey" (1932); "Systematic Source Book in Rural Sociology (Soro-
kin ve Galpin ile)", 1939-1942; "Principles of Rural - Urban Sociology"; (Soro-
kin ile), 1929..

Profesör Zimmerman, aynı zamanda Amerikan ilim ve Sanatlar Akademisi
üye ve müşavirliği ile Amerikan ilim derneğinin üyelik görevlerine de sahiptir.
Aynı zamanda, Zimmerman Sosyoloji Araştırma Derneğinin kurulmasına ve
Amerikan sosyolojisinin seçkin şahsiyetlerinin bu teşkilâta girmesine büyük
ölçüde yardım etmiştir. Bunların dışında Profesör Zimmerman, dünyanın bir-
çok memleketlerinde Aile Sistemleri ile sosyal değişme vetirelerini incelemiştir.

1963-1964 ders yılı için de Profesör Zimmerman, İstanbul Üniversitesi, İk-
tisat Fakültesi, İktisadiyat Kürsüsünün davetini kabul ederek memleketimize
gelmiş bulunuyor.

Siam - Küba ve diğer memleketlerde olduğu gibi, Türkiyede de, Türk aile-
sinin bugünkü durumu, köy ve şehir münasebetlerinin örgüsü içinde ailede-
meydana gelen sosyal değişmeler ile Amerikada bu tip çalışmaların metodolo-
jisi ve tarihçesi hususunda geniş hizmette bulunacağı muhakkaktır. Bu hususta,
Türk sosyolog ve fikir adamlarının, sayın profesörü - teşvik ve destekleme yö-
nünden rolleri büyük olacaktır.

1) İstanbul Üniversitesine paralel olarak, Ankara Üniversitesi de aynı tip
sosyolojik düşüncelerin tesiri altında çalışmalarına devam etmiştir. Dil - Tarih -
Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü başkanı Oliver Lacombe'un Durkheim
Sosyolojisi yönünden hizmetleri yanında, Prof. Hans Freyer'in sistematik ça-
lışmalarını da burada zikretmek gerekir. Hr. Freyer : "Sosyolojiye Giriş",
"Sosyal Doktrinler", "Din Sosyolojisi ve Endüstri Çağı" adlı eserleriyle teme-
lini tarih felsefesinden alan modern sosyoloji cereyanlarının ilk temsilcileri-
ni Ankara Üniversitesi kadrosu içinde yaymıştır...

ilk sistemli araştırmalara yayın alanında rastanmıştır². 1905 tarihinde "The American Sociological Society" adlı derneğin kurulmasıyla de; Amerikan şehir ve köy problemleri, demokrasi ve hürriyet fikirleri, şahsiyet ve ferdiyet meseleleri, bir gurup sosyologlar tarafından ilk ele alınan konular oldu.

Bu çalışmaların temelinde yatan iki önemli hususu — Zimmermanı anlamak bakımından — göz önünde tutmak gerekir. Bunların ilki, Avrupa sosyoloji akımlarının bu yeni kıtada kök salması ve gelişmesi... İkincisi de, birinci akımın bir tamamlayıcı faktörü olarak, bu gelişmelerin yeni Amerikan sosyal yapısının ihtiyaçları ile karşılaşması... Bu hususta, ya görüş açısı yönünden veya uygulama tekniği bakımından destek kazanarak günümüze kadar Amerikan sosyolojisinde derin tesirler bırakmış olmasıdır. Bu sistemli gelişmenin yanında, bu temel felsefeden büsbütün ayrı olarak ikinci bir gelişmeye şahit oluyoruz ki bu kanat, Amerikan günümüz sosyolojisinde nevi şahsına münhasır pür Amerikan sosyolojisini temsil eder..

Araştırma konusu olarak burada ele alacağımız C.C. Zimmerman, her iki kanalı uzlaştırmış bir sosyolog olarak, modern Amerikan sosyolojisinde kendine has yeri işgal etmektedir. Onda, bir taraftan Avrupa sosyoloji ve tarih felsefesi akımlarının, diğer taraftan da bu klâsik sosyologların görüş ve anlama tekniklerinin yeni sosyal yapı ve organizasyonları anlamada hâlâ canlılığını muhafaza etmesi fikri sezilmektedir. Bilhassa, son on yıl içinde Harvard ve Columbia Üniversitelerinin gayretleriyle klâsik Avrupa sosyologlarının hususiyle, Max Weber, E. Durkheim, George Simmel, Ferdinand Tönnies, Gumplowicz V. Pareto ve Le Play gibi sosyologların eserleri sistemli olarak tercüme veya değerlendirilmek suretiyle fikir alanına aktarılmıştır³.

Geçmiş elli yıl içinde aynı tipten çalışmalara geniş ölçüde şahit olmaktayız... Bu gayretler, Amerikan sosyolojisindeki merhalelerin (1905-1918; 1918-1935; 1935-1954) hemen her devresinde Avrupa sosyologlarından birer temsilci bulmuşlardır⁴. Burada, P.A. Sorokin, Talcott Parsons, Carle C. Zimmerman, Howard Becker, Wright Mills, Harry Elmer Bar-

2) Bk. Nicholas S. Timasheff: (Sociological Theory), sh. 326, Random House, New York, 1961...

3) Bk. Hans L. Zetterberg: Sociology in the United States of America, sh. 9-10, Unesco, 1956.

4) Bk. Roscoe C. Hinkle, Gisela J. Hinkle: The Development of modern sociology, sh. 1-17, Random House, New York, 1962.

nes, Mac Iver, Robert Merton, Charles Loomis ve F. Znanieck gibi tanınmış Amerikan sosyologları en önemli rolü oynamışlardır.

Böylece, günümüz Amerikan sosyolojisinde, bir sosyal teorileşmeye doğru gidilirken, batı sosyolojisinin de (Avrupa) önemli bir yer işgal ettiğine burada dikkati çekmek faydalı olacaktır⁵. Harvard çevresini temsil eden Zimmerman da, Amerikan sosyolojisine bu teorileşme yönünden Fransız sosyoloğu Le Play'yi benimsemek suretiyle tesirde bulunmuştur⁶.

Bu kısa girişten sonra, Zimmerman'ın Amerikan sosyolojisindeki yerine ve edoktrininin temel unsurlarına bir kaç nokta ile temas etmek faydalı olur.

a) Zimmerman, ilk yazı alanına: "Köy esas zümrelerinin" tetkiki ile başlamış⁷ ve bu esas zümreler için de (aileyi) temel hareket noktası olarak kabul etmiştir. Bu bakımdan onu, aile sosyoloji okuluna ithal etmek mümkündür. Şüphesiz, böyle bir okulun da, Amerikan sosyolojisinin de ilk kurucusu sayılır. Araştırmalarının büyük bir kısmının ana konusu, aile müessesesinin köy veya şehir yapısı içindeki gelişim şekillerine istinad eder⁸.

b) Aile sosyolojisinde C. Zimmerman, Le Playcidir. Le Play'de aile nasıl toplumun özünü, atomunu teşkil ediyor ve toplumdaki bütün sosyal olaylar aşında ailedeki olayların bir tezahür şekli ise, Zimmerman'da da aile toplum arasında bir tesir ve reaksiyon münasebeti vardır ve aile diğer sosyal müesseselere nazaran (ideal type)i teşkil eder. En son ve en yeni araştırmalarında bu Le Playcilik vasfını artan ehemmiyeti ile görmek mümkündür⁹. Onun Amerikan sosyolojisine Le Play okuluna bütün yönleriyle tanıtan bir kimse olması ve bu okulun metodolojisini Amerika ve hatta Siam-Küba gibi diğer dış memleketlere uygulaması ailenin tarih-

5) Bk. H. Zetterberg, adı geçen eser, sh. 17.

6) Le Play'in "Les Ouvriers Européens" adlı eserinin birinci cildini Prof. Samuel Dupentuis tarafından mühim kısımlar kısaltılarak yapılan tercümesi C. C. Zimmerman'ın "Family and Society" (1935), adlı eserinde bizzat Zimmerman tarafından değerlendirilmek suretiyle (361-595) sayfalarını işgal eder.

7) Carle C. Zimmerman: Rural Organization; A Study of Primary Groups in Wake County, N. C. North Carolina, Ag. Exp. Station Bulletin 245, 1922...

8) Bu bakımdan H. Zetterberg; günümüz Amerikan Sosyolojisinde, aile ve evlenme sosyolojisini kendi kadrosu içinde yedi kategoriye ayırır, bunlardan ilki: "Aileye müessesesevi - tarihi yönden yaklaşma.. dir ki, bunun en tipik temsilcisi Carle C. Zimmerman gösterilir. Bk. H. Zetterberg, adı geçen eser, sh. 94...

9) Bk. C. C. Zimmerman, ve Lucius F. Cervantes: Successful American Family, Pageant Press, inc. New York, 1960.

çesi, sınıflanması ve tipleştirilmesi, aile bütçesi, yer ve iş şekilleriyle geniş monografiler elde etmesi bize bugün Le Play'nin Amerikada yaşadığı intibasını vermektedir¹⁰.

c) Bazı Amerikan sosyal teorilerine göre, Zimmermanın belli başlı vasfı bir köy sosyoloğu olmasıdır¹¹. Gerçekten Zimmerman sosyolojisinde şehir sosyolojisinin karşısında köy sosyolojisi en önemli alâka merkezini teşkil eder. Minnesota Üniversitesindeyken tanınmış Rus sosyoloğu P.A. Sorokin ile karşılaşması, Zimmermanda tarih felsefesi ve bilhassa Avrupa sosyolojisi ile uğraşma aşkını kuvvetlendirmiştir. Onun Sorokin'le birlikte Minnesota'dan Harvard'a gidecekleri tarihe (1922-1931) kadar Minnesota'da yapmış oldukları müşterek çalışmalarda "Sorokin tipi" görüşleri sezmek mümkündür. Bu tesirleri, onun köy sosyolojisine olan alâka sahasını göstermek bakımından, Sorokin ile yazmış oldukları iki büyük eserde müşahede etmek mümkündür. Bunlardan ilki: "Principles of Rural - Urban Sociology (1929); diğeri de "R Systematic Source Book in Rural Sociology (1930-1932)". Her iki eserde ileri sürülen, ana tema : şehir tipinin üstünlüğü hususundaki fikirlere kuvvetli hücum ve onun karşısında köy kuruluşu ve hayat tarzı, değerler sisteminin üstünlüğünü müdafaa esaslarına dayanır¹². Bu tezi işlemek için de çeşitli toplumlari hayat tarihlerinden geniş örnekler araya koymak suretiyle şehir ve köy zıtlaşması karşısında köy temel tipi bir nostalji duygusu içinde ele alınır.

Zimmerman'da esas olan köy sosyolojisi ortamında derinleşmek ve sosyoloji tarihinde köy sosyal yapısının yerini tayin etmek suretiyle de bir takım umumî prensiplere varmaktır. Burada şehir sosyolojisi, bir gaye değil, sadece köy sosyolojisinin sahaslarını ve sosyal organizasyonlarını tayin bakımından bir mukayeseli araştırma vasıtasıdır. Bu araştırmalarda köy daima temel hareket noktasını teşkil eder..

d) Bazı Amerikan sosyologlarına göre de C.C. Zimmerman "Ame-

10) Zimmerman hemen bütün eserlerinde Le Play sosyolojisinin ehemmiyetine dikkati çekmiştir. Meselâ diğeri bir eserinde Bk. C. C. Zimmerman ve Mesle Frampton, "Family and Society, New York, D. Van Norstand Company, 1936..

11) Bk. Harry Elmer Barnes ve Howard Becker, Social Thought From Lore te Science, cilt 2, sh. 987-988, Harren Press, 1952.

12) Bk. Harry Elmer Barnes ve Howard Becker, adı geçen eser, ikinci cilt, sf. 987-988.

rikada Bölge sosyolojisi (Regional Sociology) nin, Howard Odum'un yanında en büyük temsilcisini teşkil eder¹³.

Zimmerman, sistematik bölgesi sosyolojisi çalışmalarına sevkeden hususlardan biri, Le Play okulunun "yer ile iş" ve toplum organizasyonu arasındaki örgülü münasebetidir. Yer veya coğrafi şeklin aile organizasyonunun teşkiline tesiri ve belirli aile tiplerinin meydana gelmesindeki rolü. Le Play'ı Sosyo-Coğrafya okulunun sınırları içine götürmüştür Zimmerman da bu tesirlerin önemini daha iyi anlamak için burada kısaca bir noktaya temas etmek faydalı olacaktır. 20 inci yüzyılın tarih felsefesi cereyanları bilhassa O. Spengler, A. Toynbee ve Sorokin'in toplumların tarihteki kader çizgileri üzerinde geliştirdikleri sosyal felsefi görüşler kültür ve medeniyet şekilleri, Zimmermanda yeni Amerikan milletinin kendine has oluşunu değerlendirmeye sevk edilmiştir¹⁴. Zimmerman'a göre batı medeniyetinin diğer ucunda yeni bir millet tipi, "Amerikanizm ruhu" doğmuştur. İşte bu temel ilkelerden itibaren sosyoloğumuz, bir taraftan ailenin modern düzen içinde gelişmesinin bu "Amerikanizm" esasına istinat ettiğini, diğer taraftan da Bölgesi Sosyolojisi gayretile Coğrafi şartlar ve üzerinde yaşayan insan kültürünün kaynaşmasından mütecanis bir millet olmanın unsurlarının tamamen teşekkül ettiği fikri işlenmektedir. Bu bakımdan denilebilir ki aile sosyolojisi ile bölge sosyolojisi fikri, sonunda, Zimmermanda belirli bir gayeyi gerçekleştirme hedefine yönelmiştir.

Zimmerman, ileride göreceğimiz gibi, Bölge sosyolojisi sahasında, iki önemli eserin yazarıdır. Bunlardan biri: "Outline of American Regional Sociology (1947), diğeri de "Geographic Regional Sociology (1952) dir. Bunlardan yalnız ilki, onun Amerikan Bölge sosyolojisi ananesi içinde Odum Howard'ın yanında en tipik bir mümessil haline getirmiştir.

Kanaatınıza göre, Zimmermanın sosyolojik fikirlerini tahlili bir araştırmaya tabi tutmadan önce yukarıda işaret ettiğimiz bu dört unsur, doktrininin ana hedeflerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu yüzden ki, bazı tanınmış Amerikan sosyologlarının sosyal teori kitaplarında Zimmermanın ismi sadece muayyen fikir ve kanaat veya kaynak

13) Bk. Don Martindale, American Social Structure, sf. 145. Appleton - Century - Crafts, inc., N. Y., 1960.

14) Zimmerman bu husustaki fikirleri için bk. C. C. Zimmerman, Patterns of Social Change: Anna's of American Sociology, Public Affairs Press, Washington, D. C., 1956.

bakımından zikredilmektedir¹⁵. Bütün bu güçlüklerle mukabil, bu yazı mızda Zimmermanın 1922 yılından 1961 yılına kadar olan (takriben 40 yıllık) bütün araştırmalarını yukarıdaki 4 esas noktaya — ki aslında Le Playciliğini aile sosyoloji kadrosu içinde düşünürsek — üç bölümde izah etmek mümkündür.

Bize Zimmerman sosyolojisinin esaslarını verecek olan bu üç özellik veya disiplin, aslında birbirinden ayrı birer kapalı sistemler olarak meydana gelmiş değildirlere. Tam tersine, bir ana kökten itibaren dışa doğru açılma, yayılma ve gelişmelerden ibarettir. Nasıl 40 yıllık ilim hayatının ilk devrelerinde sosyologumuz, çiftlik ailesinin yapısı ve işleyiş tarzı üzerinde durmuşsa bugün de aynı konu üzerinde çiftlik ailesinin geçirmiş olduğu sosyal değişme şekillerini incelemektedir¹⁶.

Zimmermanın sosyolojisinde bu üç esas sosyal sistemi şöyle sıralayabiliriz :

I. Aile sosyolojisi ve Le Play'çilik.

II. Köy sosyolojisi.

III. Bölge sosyolojisi.

15) Bu hususta en önemli kaynaklardan sadece bir kaçına işaret edelim: Robert Merton : Sociology Today, beşinci baskı, Basic Books, inc., publishers, New York, 1962. (Sf. 138 - 190 - 334 - 364 - 368).

Nicholas S. imasheff : Sociological Theory, 4 üncü baskı, sf. 316, New York, 1961.

Hans L. Zetterberg : Sociology in the United States of America, (sf. 94-107), Unesco, 1956.

Harry Elmes Barnes : Social Thought From Lore te science, Harren Press 1952, (sh. 185).

Robert Merton : Social Theory and Social Structure, (sh. 374), ikinci baskı, The Frec Press of Glencoe, illinois, 1951.

16) C. C. Zimmermanın ilk iki araştırması:

(1) Rural Organization : A study of Primary Groups in Wake County, N. C., North Carolina. Ag. Exp. Station Bulletin, 245, 1922.

(2) Factors Affecting Expenditures of From Family İncoms In Minnesota, Univ. of Minn., Ag. Exp. st. Bulletin 246, 1924.

En son tarihli tesbit ettiğimiz İngilizce araştırması ise : Family System and Revolutions, ind. J. Soc.

Res., 1961, 2, 2, Jul. 1-10. Bunlara ilâve olarak 1962 yılında yazdığı en yeni köy ve çiftlik hayatı ile ilgili araştırmaları ise Lâtin Amerika dergilerinde İspanyolca olarak neşredilmektedir.

Şimdi, bunları sırasıyla inceleyelim :

I. Aile sosyolojisi sahasında sosyoloğumuzun münferit araştırmalar ve makaleler dışında müstakil eserleri şunlardır: (1) *Family and Society* (1936), (2) *Consumption and Standards of Living* (1936), (3) *Family and Civilization* (1947), (4) *The Family of Tomorrow* 1949, (5) *The Marriage and the Family* 1956, ve (6) *Succesful American Families* 1960). Muhtelif yıllara tekabül eden bu eserler ,merkezi alâka noktası olarak aile müessesesini esası üzerinde Le Play metoduna göre inşa edilmiş hem tarihî yönden, hem de vetiresinin günümüzün aile sosyolojisindeki tekâmül şekillerini incelemektedirler.

Carle C. Zimmerman aile sosyolojisine Le Play tipi çalışmaların ilk örneği olarak "Aile ve Cemiyet" adlı eseriyle başlar. Bu eser, aynı zamanda onun aile müessesesinin tarihî gelişimi üzerindeki araştırmaların da ilk sistematüğini teşkil eder. "Aile ve Medeniyet" adlı eseriyle de Zimmerman, tarihte hâkim olmuş medeniyet ve kültür alanları içinde çeşitlicemiyetlerin aile şekillerini mkuayeseli örnekleriyle inceleyen ve bu çalışmaları günümüze kadar devam ettiren "aile tipleri" tarihinin bir hikâyesidir. Biz, bu kaynaktan itibaren Zimmerman'ın aile sosyolojisi ve Le Playciliğinin esaslarına ana hatlarıyla belirtmeye çalışacağız.

Zimmermana göre : Ailenin tarihi üzerinde mukayeseli bir araştırma, ilim tarihinde olduğu gibi medeniyet tarihinde ilk dikkatli araştırmayı icabettirir¹⁷. Bu tip çalışma, aynı zamanda, ailenin sosyal önemini tesbit bakımından da mühimdir. Nitekim, Fransız sosyoloğu Le Play'de buna benzer bir araştırma metodunu benimseyerek İlk, Orta Çağlar ile günümüze kadar olan aile tiplerini çeşitli medeniyet dünyası içinde. "Les Ouvriers Européens (1879)" adlı altı ciltlik muazzam eseriyle açıklamaya çalışmıştır. Aile tarihi üzerinde bu tip çalışma şeklinin Zimmerman'ın çalışmasından ayrılan tarafı, tavsifci ve analitik metodlarla "aile bütünü ile coğrafî şartlar göz önüne alınarak yapılmış olmasındadır. Ayrıca burada takip edilen yol ve konuya yaklaşma tarzı her iki sosyoloğu birbirinden ayıran ilk mühim noktayı teşkil eder.

Zimmerman aile sosyolojisi üzerinde böyle ailenin geniş bir tarihçesini yapmaya sevkeden diğer önemli faktör de; çeşitli coğrafî bölgelerde yaşayan halkların medeniyet vetiresi içinde mukayeseli aile müessesesi tarihini araştırırken "ideal tip" kavramına yönelmektedir. Bu idealizasyon

17) Bk. C.C. Zimmerman: *Family and Society*. Ön Söz, New York, D. Van Nostrand Comp. Inc., 1935

yon olayı, onda Max Weber'in önemli tesiri olarak müşahede edilebilir. Aynı zamanda, bu ideal tipi tesbit etmek, günümüz Amerikan aile sistemini anlamak bakımından da zaruri olacaktır. Çünkü Zimmermana göre; modern Amerikan ailesi, aslında Avrupa aile sisteminin gelişme hattı üzerinde organize edilmiştir.

Burada, birçok sosyal sistemler içinde, neden Carle Zimmerman "aile" birimini sosyolojisi için hareket noktası olarak seçmiştir suali akla gelebilir. Ona göre "Hiçbir problem bize, aile kadar hayati ve ondan fazla ilgi çekici olarak görülemez¹⁸⁾" Çünkü gözlerini ilk defa açan çocuk aile içinde dünyaya açar ve çevresindeki medeniyete aile vasıtasıyla takdim edilir. Çocuğun aile vasıtasıyla bu sosyalizasyon vetiresi, insanlar arası münasebetin de kaynağını teşkil eder. Bir bakıma sosyoloji, aileden itibaren gelişme kanunlarını tesbit etmek durumundadır.

Zimmerman, Le Play okulundan ayıran metodoloji örgüsü içinde, onu aile tarihini tesbite götüren faktörler dört esas noktada özetlenebilir:

1. Tenkitçilik: Daha önceki aile teorilerinden sağlam ve muteber olanları var mıdır? Bu nokta bize, kendisinden önce yapılmış aile teorilerinin — ilmi değerine göre — tenkitlerini vermektedir.

2. Daha önceki medeni ailelerin tarihi üzerinde sosyolog, Anthropolog, ve Etnologlar ne yapmışlardır? Bunlara ait araştırmaların mahiyeti ve bugünkü durumları.

3. Mantıkî ve açıklama tarzı.. Büyük mütefekkirler (Sokrates, Aristoteles v.b.) tarafından geliştirilen problemlere de aynı tahlilci görüş noktasını uygulamak suretiyle aileyi tetkik etmek mümkün müdür ?

4. İliyet bağlarının tetkiki.. Aile, medeniyet vetiresindeki değişme ve gelişmelerin bir neticesi midir? Yoksa medeniyet, aile vetiresindeki tahavvüllerin bir sebebi midir? veya her iki faktör, böyle bir oluştta aynı derecede önemli müessirler olarak mı karşımıza çıkmaktadır¹⁹⁾

İşte, Zimmermanın aile ve medeniyet kavram çifti üzerindeki tarihi yönden yapmış olduğu araştırmaların esas unsurları bu 4 prensibe dayanmaktadır Bunlardan dördüncü prensib, aile ile medeniyet arasındaki tesir ve akıtların münasebetlerine istinad etmek suretiyle genel kanunlara

18) Bk. C. Zimmerman: Family and Civilization, Sh. 18, New York, Harper et Brothers 1947.

19) Bk. C.C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 16-17.

yükselmek endişesini taşır ki, bu da ailenin bir ideal tip kavramı içinde umumlaştırılmasını sağlayacaktır.

Bundan başka, Zimmerman, sosyal değişme süresi ile ilgili olarak aile hayatında tarihi iki okulun görüşlerine temas etmektedir. Bunlar, sırasıyla a) passif ve b) aktif okuldur.

Passif okulun tipik mümessili Zimmerman'a göre F. Engelstir. Bu okul, aileyi sosyal organizasyonun passif bir şekli olarak düşünür ve toplumdaki her türlü ıslâhat hareketlerinin aile ortamının dışında şekillendiğini ileri sürer. Böyle bir vakıalar dünyasında, aile sadece değişmeye uyma temayülü gösterir, başkaca bir rolü düşünülemez.

Aktif okul ise — ki bu okulun da tipik temsilcisi H. Spencer'dir — sosyal değişme olayı karşısında aileyi passif olarak kabul etmez. Nasıl toplum tekâmül eder ve ıslâh fonksiyonunu başarırsa aynı şekilde aile de ıslâk ve ilerleme şekillerine sahiptir. Toplumda her şey kâinat kanunlarına tabidir²⁰. Başka bir ifade ile, aktif okula göre, aile ile cemiyet arasında bire bir uyma (correlation) vardır.

Zimmerman, bu iki tarihi okul karşısında tekâmülcü görüşü kendi sosyoloji modeline en iyi uyduğu için çeşitli milletlerin kültür ve medeniyet-tarihlerinden geniş ölçüde vesikalar göstermek suretiyle gelişim kanunlarını tesbite çalışır.

Bundan sonra, ikinci basamak Zimmerman'ın ilmi metodun esasları içinde aile kanunlarını tesbite götürür. Bunun için de sosyoloğumuz şöyle bir kaideden hareket ediyor: Montesquieu'nün yaptığı gibi nasıl çeşitli cemiyetlerde kanunların ruhunu arıyorsa aynı şekilde aile'nin kendine has kanunlarını tesbit etmek gerekir²¹. Fakat; kimin yahut hangi cemiyetin kanunları? İşte bu mukadder sorudan itibaren Zimmerman, üçüncü adımı atarak temel aile tiplerinin sınıflandırmasına geçiyor. Çünkü, ona göre, çeşitli toplumların aile tiplerini şekillendirmek, bir bakıma toplum kanunlarının tesbiti demektir. Böylece, toplumların tarihine hâkim olmuş üç türlü aile şekli vardır²² ki bunlar aşağıda Le Play'nin üçlü sınıflandırmasına tekâbül eder.

Zimmerman'a göre

- 1) Trustee aile
- 2) Domestic "
- 3) Atomist "

Le Play'e göre

- 1) Patriarkal aile
- 2) Kök aile
- 3) Ferdi "

20) Bk. C.C.Z.: adı geçen eser, sh. 23-24.

21) Bk. C. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 90.

22) Bk. C. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 128-140.

Bu sınıflamayı 2 ilke karakterize eder. Bunlardan biri her aile tipi, bir önceki aile tipinin tekâmülü mahsulüdür. Böylece, atomistik aile son tekâmülün neticesidir. Birleşik Devletler ve Avrupa bu aile kadrosu içindedirler. İkincisi ise, aile gelişimine paralel olarak aile üyeleri daha fazla hürriyet kazanıyorlar.. Bu hürriyet idesi, aile içinde kadın-erkek statüsünde yeni bir takım hakların tanınmasına yol açıyor. Burada Zimmerman, aile statüsündeki fertlerin bu muvazeneli yapısını izah için, günümüz Amerikan aile sosyologları tarafından da sık sık kullanılan bir diğer mefhum ortaya koyuyor ki, bu da Femilizm dir. (Familism). Femilizm kavramı, Ona göre, aile müessesesinin tarihi gelişim istikametinde en son ve en mükemmel merhaleyi tayin eden bir sosyal zaruret şeklidir. Böylece bu kavram ile aile tarihinin üçüncü ve sonuncu noktasına girmiş oluyor.

Zimmerman'a göre Femilizm, temelinde 19 uncu yüz yılın felsefi cereyanlarını temsil eden bir aile tekâmül şeklidir. Bu üç felsefi cereyan:

- a) Ferdietçilik
- b) Statizm
- c) Tekâmüle dayanan ilerleme vetiresi'dir²³.

Bu üç felsefi cereyan, yüz yılımızın başından itibaren femilizm, atomistik ailenin daha aşırı bir haline götürmüştür. Çünkü; endüstri ihtilâliyle sosyal sınıfların statüsü bozulmuş.. Yeni sınıf tipleri ortaya çıkmış ve böylece sosyal hareketlilik sınıflar arası Kast bağlarını koparmıştır. Bu akımların neticesi olarak, aile düzeninde babanın otoritesi sarsılmış ve aile de bir "anomie" zuhur etmiştir. Zimmerman'a göre, önce doğum nisbetinde bir artış kaydedildi ve bunu müteakipte 1870-80 yıllarında bütün Avrupa memleketlerinde doğum nisbetlerinde bir azalma müşahade edildi.

Yirminci yüz yılın başlarına doğru ferdietçilik ve saadet mefhumları ortaya çıktı. Evlenme ve aile bu saadet idesi etrafında gelişti. Bilhassa, kriz devrelerinde femilizm, bazı din ve gelenek bağları ile içten gerginlik kazanmak suretiyle kuvvetlendi. Bu noktadan itibaren Zimmerman, Spengler'in bedbin tarih felsefesi teorisinden ayrılmış oluyor. Burhan ve kritik devrelerinin aileyi belirli sebep - netice örgüsü içinde mukadder bir çöküşe götüreceği yerde, yeni unsurlar tarafından aile kendi bünyesini içten yenilemek, yani bir takım sosyal normlar kazan-

23) Bu üçlü sistemde ikinci ve üçüncü kaideler bize A. Comte'un sosyal statik ile Sosyal dinamik kanunlarını hatırlatmaktadır.

mak suretiyle mukavemet kazanıyor. Aynı zamanda, Zimmerman, burada Le Play'nin sikloit teorisinden uzaklaşmış oluyor. Spengler'in teorisi karşısında o, Durkheim'e yaklaşan bir tavır takılmaktadır. Şöyle ki, nasılsa Durkheimde fert ile cemiyet arasındaki normal olmayan münasebetler, bu durumlar da intiharlara yol açıyorsa, aynı olaylar Zimmerman'a göre modern aile için de varittir. O da Durkheim gibi, aynı görüşten hareket ederek, modern ailenin çökmesindeki faktörlerin aslında cemiyetin değerler hükmünün top yekün yıkılmasına atfediyor²⁴. Bunun için de Roma imparatorluğu ile karanlık çağ ve daha sonraki devirlere araştırma sahası olarak seçiyor ve bu belirli medeniyet şekilleri içinde, fert ile cemiyet arasındaki münasebetler durumunun ne olduğunu tesbite çalışıyor.

Bu görüş noktasından itibaren denilebilir ki, Zimmerman sosyolojisinde Spengler'in leaderci görüşünden farklı Durkheimci bir tarih felsefesiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Aile müessesesinin tarihine yönelik araştırmaların ötesinde Avrupa kültür ve medeniyetinin bir mahsülü olan modern aile tipini tehdit eden unsurlara karşı Durkheim'in kavramı çifti "anomie" ve "sosyal normlar" Zimmerman'ın modern aile teorileri için birer değer kazanıyorlar²⁵. Bu Durkheimci yaklaşma tarzını, başka bir ifade ile, modern ailenin müdafaasını daha iyi anlamak için, onun son eserlerine bir göz atmak kâfidir²⁶. Bu sahada iki tipik eserini; son gelişmeleri takip etmek bakımından incelemek faydalı olacaktır. Bunlar: *The Family of Tomorrow* (1949) ve "Successful American Family" (1960) adlı eserleridir.

Zimmerman'a göre modern ailenin belirli vasfı veya vasıfları, "Kültürel devamlılık" ile aile sistemi arasındaki münasebete istinat eder... Bu kültürel devamlılık aslında içtimai değerler sisteminin tümünden ibaretir²⁷. Genel olarak değerler sistemi, aile sistemini yaratır. Böylece, kül-

24) Bk: William Good : *The Sociology of Family*, sh. 183, Edited by Robert Merton, Sociology Today, Basic Books Inc. Publishers; New York; 1962.

25) Zimmerman, Durkheim'e yaklaşan bu öğretiyi için Bk: "The Family and Social Change" in *Annals* 272 (1950), sh. 22-29; Keza, *The Family Farm*, *Rural Sociology*, 15 (1950), 211-221; ve daha fazla bilgi için de *Family and Civilization*, Harper, 1947.

26) C. C. Zimmerman *The Family of Tomorrow*, Ön Söz sh. 1, Harper et Brother, New York, 1949.

27) Buna benzer diğer bir görüş, kültür ile ailenin gelişmesindeki münasebet şeklinde görülür. Meselâ Le Play'e göre: Aile, sağlam ve kuvvetli bir şekilde büyüdüğü zaman kültür sistemleri, ailede beliren büyük zorlukları yenibilir. Bk. C. C. Zimmerman: *Successful American Family*, sh. 199.

tür ile aile prensipleri arasında bir sosyal tamamlama (integration) meydana gelir²⁸. Ne zaman bu "kitle-cemaat" içinde ferdi çözümler ve kültürel devamlılığın reddi olayı vuku bulursa, o zaman toplumun ah-lâki yapısında bir takım çöküntüler de müşahede ederiz. Burada, Zimmermanın atomistik aile tipiyle ilgili bir diğer prensibe geçebiliriz. Aile sistemi ile kültürel devamlılık arasındaki normal münasebet bir düzen arzeder. Bu düzen, medeniyet için esastır. Bir medeniyetin büyüklük derecesi, düzenle olan münasebetindeki canlılığa veya hayati bağlıdır. Düzen bozulduğu zaman, anomie ortaya çıkar... Bu ise gerçek bir düzensizlik halidir²⁹.

Aile sistemleri ile kültür sistemleri arasındaki münasebet aslında bir illiyet ilkesine dayanır. Yani kültür sistemleri yeni aile tiplerini; aile tipleri de yeni kültür sistemlerini yaratır. Burada Zimmermanı, Le Play sosyolojisinden ayıran önemli bir fikirle karşı karşıyayız. Bilindiği gibi, bu da Le Play'de aile tiplerini, ailenin geçtiği "yol" tayin ederdi. Ayrıca, aile sistemi ile onu ihata eden kültür tipleri arasındaki bu karşı tesir ve aksitesirler bizi Zimmerman'ın aile sosyolojisinde şu genel ilkeye götürür: "Medeniyetin kontrolü aslında aile sisteminin kontrolü manasına gelir.. Böyle bir durumda, aile sosyolojisinin ilk ve temel görevi bir tüm olarak batı aile sistemini anlamaktan ibaret olacaktır³⁰." Le Play'ninde aynı tip bir aile modelini geliştirdiğini biliyoruz. Bu teşkilâtta, aile cemiyetin en küçük halkası oluyor ve bu halkadan itibaren büyüyen, halkalar halinde bir hüvviyet kazanıyordu. Zimmerman için de aile sistemi ile kültürel devamlılık arasındaki münasebetin bir düzen arzemesi, sosyal organizasyonu kuvvetlendirir. Sosyal yapıdaki ahenk hali, aslında ailenin uygun değerler sistemi ve normlara göre topluma biçim vermesindedir. Ailedeki çöküş, toplumdaki çöküşü başlatır. Buraya kadar Le Play'yi hatırlatan bir teori karşısında olduğumuz şüphesizdir. Fakat, bundan sonraki tezahür şekli, kötümser tarih felsefesi teorilerinin: Organizmalar gibi, toplumların da yıkılacaklarını iddia etmeleri karşısında Zimmermanı, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Durkheime çok yaklaştıran bir doktrini benimsemeye sevk etmiştir. Gerçekten, Zimmerman müşahade etmiştir ki, geçmişte ve günümüzde cemiyet ve aile de belirli bir devreden sonra yıkılmaya doğru bir temayül görülüyor. Onun için mühim olan, bu düzensizlik yerine düzeni; anomie haline karşı da normlar sistemini sosyal bünyeye intibak ettirmektir. İşte bu temel görüş, yani

28) Bk. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 26.

29) Bk. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 112.

30) Bk. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 173.

aile sistemi ile kültürel devamlılık arasındaki münasebetler fikri, onu, Spengler'in karşısında daha realist olmaya sevk etmiştir.

Şimdi, Zimmerman'ın aile sosyolojisinde önemli bir noktaya geliyoruz. Bu, ailede Kutuplaşma (polarization) olayıdır. O, bu mefhum ile Le Play'de olduğu gibi, intikal devrelerinde aileyi tehdit eden faktörlerin neler olduğu hususunu tesbite çalışır. Kutuplaşma kanunu ilk olarak Sorokin tarafından arkaya atılmıştır³¹. Bu kanuna göre, normal zamanlarda ekseriya fertler ya içtimai veya gayri içtimai bir hüviyet taşırlar. Fakat, kriz devrelerinde, bu değerler düzenine bigâne kalabalık ikiye ayrılmaya veya zıt kutuplar şeklinde parçalanmaya doğru temayül gösterirler ki, o zaman toplumda normal haldekenden daha fazla "azizler" ve "günahkârlarla" karşılaşırız. Kriz devrelerinde — Sorokine göre — kutuplaşmanın ilk neticeleri günahkârları; ikinci neticesi de, azizleri ortaya çıkarmaktır. İlk devrelerde ekseriya menfi kutuplaşma hâkim olduğu halde, ikinci safhada müsbet kutuplaşma gelişir ve gittikçe menfi kutuplaşma azalır³².

Zimmerman'ın, modern Amerikan sosyolojisi teorilerinde önemli bir yer işgal eden "değerlerin kutuplaşması" kanununun, intikal devrelerinin bir neticesidir. Umumiyetle, intikal devreleri, kültürel değerleri birbirine karıştırır. Bu karışma (confusion), ilk defa aile müessesesinde tezahür eder ki, Zimmerman da buna kutuplaşma veya sağa ve sola yarılmalar (Clevage) adını veriyor³³.

Bugün, Amerika Birleşik Devletleri aile yapısında bu tip yarılmalara veya ikiye bölümlere fazlasiyle rastlamaktayız. Aile, bir taraftan istikrarsız bir durum arz ederken, diğer taraftan "entegre" edilmiş bir hüviyet kazanıyor. Mükemmel, düzenli aileden istikrarsız aileye geçiş, umumiyetle ölüm, terk veya kısmî terk gibi, karıkoca arasındaki normal münasebetlerin bozulması ile vukua gelir. Zimmerman'a göre; "günümüz Amerikan aile sistemindeki çöküşün emareleri Spengler'in bir kültürün çiçek verme devresinden sonra mukadder çöküş diye ifade ettiği doktrininden başka hususların neticesi olarak tezahür eder"³⁴.

Bu tip çöküşü hazırlayan faktörler ile, başarılı ailenin yaratıcılığı

31) Bk. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 200.

32) Bk. P.A. Sorokin: "Society, Culture, and Personality" sh. 48. Harper and Brothers Publishers, New York 1947.

33) Bk. C. C. Zimmerman: The Successful American Family, sh. 81, Pageant Press, Inc., New York, 1960.

34) Bk. C. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 149

hususları Zimmerman'ın aile sosyolojisinde bize ikinci orijinal bir kavram çiftini verir. Bunlar, "iyi" ve "kötü" aile şekilleridir. Kültürel devamlılığı temsil eden değerler sistemindeki bu kutuplaşma vetiresi aileyi iki ekstreme götürür.

Ailedeki bu kutuplaşma, aynı zamanda, Le Play aile sınıflamasını andıran yeni bir tip sınıflandırmadır. Burada, yani bu kutuplaşma sürecinde, bir uçta istikrarsız (The Brooken Family) aile, diğer uçta da çok iyi aile şekilleri beliriyor. Bu iki ucun (extrem'in) ortasında, ne tamamen istikrarsız ve ne de yaratıcılığı tamamen kaybetmiş olan, mutad aile tipine rastlıyoruz. Zimmerman için başarılı (Successful Family) aile tipi; gittikçe iyi değerlerine yönelen, kötü aileler ise, tersine, negatif istikamette gelişen bir zıtlaşmayı temsil ederler. Böylece, gününüz Amerikan ailesinde beliren bu "olayda" veya antagonizma hali Spengler teorisinin sonuna kadar olan imkânsızlığını da ortaya koymaktadır. Spengler'de olduğu gibi, ailenin geçirdiği alın yazısının bir sonucu olan "çökme" ve "yıkılma" süreci, Zimmerman için de realitede vukua gelen olaylar nevindedir. Fakat; onu Spengler'den ayıran önemli husus; belirli bir zaman ve uzay içinde (X) toplumunda aile bir çöküşe doğru yöneliyor dediğimiz zaman, Zimmerman için burada kastedilen şey" artık, toplumu karakterize eden tüm aile değildir. Kutuplaşma kanunu neticesinde uçlardan biri kendi statüsü dahilinde değerler düzenini bozduğu için, "aile ve aileler arası dostluk münasebetleri" iyi olmayan bir istikamette gelişir. Bu fena (Bad Family) aile tipidir ki, sosyal yapıda bir menfi kutuplaşmayı temsil eder. İşte, Zimmerman'a göre, ailedeki çöküş, aslında sosyal statüdeki değerler düzeninin bozulması ile ortaya çıkan menfi kutuplaşmanın bir tabi neticesidir. Bu da bize, kötü aile sisteminin yıkılışını verir. Fakat bu vetirede, dikkat edilmesi gereken nokta, iyi ailenin (good Family) yerini hâlâ muhafaza etmesi gerçeğidir.

İyi veya başarılı aileleri tayin eden özellikler nelerdir? Bunlar Zimmerman'a göre, birbirini tamamlayan 2 kurula dayanır:

1 — Dostluk idesi. Bu görüşle; Aristoteles'in dostluk : "İbr toplumun yaratılmasında en yüksek faktörlerden birini teşkil eder" sözü ile İncildeki buna benzer ahlâkî umdeler ve modern sosyolojideki dostluk teorileri, bu görüşün temel felsefesini teşkil eder. Yazara göre, şehir çevrelerinde ebeveyn aileler tarafından dostluk zümrelerinin yaratılması ve onlardan faydalanma yolu yeni bir sosyal icattır³⁵.

35) Bk. C. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 16.

2 — Benzerlik kaidesi... Birbirine çok benzer karakterde olan aileler ancak "dostluk" tesis edebilirler³⁶. Başarılı aileler, evlendikten hemen sonra, kendilerine benzer olanları seçmek suretiyle aile dostlukları tesis ederler. Ebeveynler, kendileriyle aynı ideal ve değer duygularına sahip aileleri ne kadar isabetli seçerlerse, aile okadar kuvvetli olur ve bu karşılıklı tesirlerin neticesi olarakta ailede çocukların yaratıcılık vasfı artar.

Bütün bu kurallar, aileler arasında olduğu gibi, fertler arasında organik bir tesanüt hazırlamak suretiyle toplumda; teknik, endüstriyel ve şehirleşme olaylarının yıpratıcı tesirlerine karşı başarılı ailelere içten bir düzen sağlar.

Zimmermanın aile sosyolojisinde ileri sürülen bütün bu fikirleri bir araya toplamak icab ederse, Batı medeniyeti kadrosu içinde, Amerikan ailesinin şehirleşme süreci ile, teknolojik gelişmelerin ağır tahripleri karşısında fertlerin sosyal davranışları ile gelecekte takip edeceği esas kuralların nelerden ibaret olacağı fikrine dayanır. Ve Onun, aile sistematüğünde kendini içten geliştiren bir "ethos" vardır ki o da, ilk defa Erasmus tarafından temelleri atılan modern ailenin diğer aile şekillerine örnek olmak üzere insanîyetin geleceğine hâkim olacağı fikridir.

Ailelerin tarihi yönden mukayeseli tahlilleri bir tarafta, Zimmermanın modern ailenin bugünkü durumunun ne olduğunu tesbit hususunda çok sayıda anket metotları ve monografi (case study) denemeleri yapmaya sevketmiştir. Bu hususta, Le Play'in aile bütçesi tekniği ile, sosyal mülkiyet, ve kültür sistemleri arasındaki münasebetleri tesbitinde kullandığı usulleri; Ozark, Arkansas gibi femilistik karakter gösteren iki bölgeye uygulamıştır³⁷. Bu araştırmalar, Le Play metodunun yeni bir sosyal yapı içinde değerlendirilmesinden başka bir şey değildir. Hatta Zimmermanın bugünkü Amerikan sosyolojisinde kendine has yerini muhafaza edecek olan yeni ve en son eserinde vakıa tetkiki (case study) diye isimlendirdiği Le Play araştırma tekniğinin esaslarını (60.000) Amerikan ailesine tatbik etmiştir³⁸.

36) Bu dostluk teorisinden biraz farklı ikinci bir görüş Sokrates tarafından ileri sürülmüştür. Sokrate'se göre, dostluk, birbirine benzeyen değil, birbirini tamamlayan fertler arasında cereyan eder.

37) Femilistik yapı üzerinde Zimmermanın yapmış olduğu araştırmalar için Bk. C. C. Zimmerman, "Family and Society", sh. 402-267.

38) Bk. C. C. Zimmerman: The Successful American Family, sh. 196.

Bugün aynı tip çalışmalar, Türk ailesine'de uygulamak suretiyle aile sisteminin bugünkü durumunu tesbit etmek faydalı olabilir.

Le Play gibi doktrininde aileye merkezi yeri verdiği ve kullandığı enetot ve araştırma teknikleri bakımından ona yaklaştığı için Zimmerman'a, Amerikan sosyoloji geleneğinde, Le Play okulunun görüşlerini tek başına devam ettiren bir Le Playci sosyolog diyebiliriz.

II. Zimmermanda Köy Sosyolojisi :

Aile sosyolojisinden sonra, Zimmerman sosyolojisinde ikinci önemli alâka sahasını köy ve köy ile ilgili faaliyet şekilleri teşkil eder. Bilindiği gibi, Zimmerman'a göre, toplumu karakterize eden esas zümre ailedir. Yüz yüze, devamlı ve samimî insanlar arası münasebetler bu en küçük birim için de gerçek değerini bulur. Şimdi, aileden sonra ikinci gelişme noktasını teşkil eden köy cemaatları ve onların sosyal yapılarını ele alacağız.

Zimmerman'ın, bilhassa köy sosyolojisi sahasında çeşitli makaleleri hariç tutulursa, basılmış 4 müstakil eser vardır ki, bunlar, köy sosyolojisinin ön tarihinde temel kaynak kitapları olarak yer tutarlar: Bu eserler sırasıyla.

- a) Sorokin ve Zimmerman: "Principles of Rural - Urban Sociology, (1929).
- b) Sorokin, Zimmerman ve Galpin: "A Systematic Source Book in Rural Sociology, (1930).
- c) The Changing Community: (1938).
- d) Outline of Cultural Rural Sociology, 1948 dir.

Bunların dışında bir diğer mühim eseri daha vardır ki, o da "Siam-Rural Economic Survey. (1931). Le Play metodlarıyla, Zimmerman'ın ilk defa dış memleketlerde yapmış olduğu köy ailelerinin ekonomik statüleriyle ilgili monografik araştırmaları ihtiva eder. Bu eser, mukayeseli köy araştırmaları yönünden Batı ve Doğu medeniyetlerinin yarattığı farklı aile tiplerinin geniş tahlillerini ihtiva etmektedir. Buna paralel olarak "The Changing Community, adlı eserinde ise alâka noktası, yine küçük zümreler" esas olmak üzere: Asya, İngiltere, Kanada ile Güney - Orta Batının özel cemaat tiplerinin mukayeseli kültür denemelerine (cross-cultural) teksif edilmiştir.. Aile sosyolojisinde olduğu gibi, bu eserde de köy zümre şekilleri Le Play monografik metodlarına göre geniş

ve çok sayıda araştırmalara tabi tutulmuştur. Fakat, bunların dışında Sorokin'le müşterek olarak yapmış oldukları köy sosyolojisiyle ilgili iki büyük ve emsalsiz eser, bugün bile Amerika Birleşik Devletlerinde, hem köy, hemde şehir sosyolojisinde yeri doldurulamayacak temel kitaplar arasında sayılırlar.

Zimmerman'ın, köy sosyolojisinin hareket noktaları ile hedeflerini tesbit edecek olan bu iki araştırma aynı zamanda, Birleşik Devletler köy ve şehir dünyaları hakkında, farklı medeniyet zümrelerine göre, mukayeseli kültür tahlillerine istinat etmektedir.

"A Systematic Source Book in Rural Sociology" adlı iki arkadaşıyla hazırladıkları bu eserinde Zimmerman, köy sosyolojisi üzerinde yazılmış tarihi teorilerin özetlerini, çiftçi sınıfı ile köy dünyasının özelliklerini, köy hayatının sosyal organizasyonları ve köy - şehir tiplerinin zihni, psikolojik ve sosyal taraflarını ele almıştır.

Zimmerman'a göre, köy sosyolojisinin tarihi gelişimi, göçebe hayatından toprağa yerleşmek suretiyle başlar. Ziraat hayat tarzı, sosyal tekâmül tarihinde ilk merhaleyi teşkil eder¹.

Böylece, avcılık ve meyve toplamak suretiyle parazit ekonomik hayat tarzı yaşıyan bu gezici (nomad) toplumların, yerleşik hayata intibak etmeleriyle hakikî köy kuruluşları, dünya tarihinde ilk defa vukma buluyor demektir.

Zimmerman, köy sosyolojisi tarihi için ikinci merhale olarak büyük medeniyet zümreleri içinde Doğu, Yunan, Roma, bölgeleriyle Orta Çağ ve modern Avrupa memleketlerini alâka sahası olarak seçiyor. Bu suretle, her bölgenin köy dünyasını ana hatlarıyla tasvir ettikten sonra, o devirleri temsil eden tipik fikir adamlarının köy ve şehir problemleriyle ilgili doktrinlerini ana hatlarıyla izah ediyor².

Plato, Aristoteles'in temel klâsik köy öğretilerinden sonra, Orta Çağ

1) Bk. P. A. Sorokin, C. C. Zimmerman and Ch. Galpin: A Systematic Source Book in Rural Sociology, sh. 1, cilt 1, Univ. of Minnesota Press: Minneapolis 1930.

2) Zimmerman bu kitabı Sorokinle birlikte yazmasına rağmen, bölümler kendi aralarında paylaşılmak suretiyle müstakilen ele alınmıştır. Bu bakımdan, Sorokinin görüşlerini tecrit etmek suretiyle, sadece Zimmermana yer vermiş oluyorum.

ğın İslâm - Arab dünyası içinde tipik bir mümessili olan İbni Haldun'un köy ve şehir dünyaları ile ilgili teorileri önemli bir yer işgal eder³. Zimmerman'a göre: İbni Haldun (1332-1406) büyük bir Arap tarihçisi, devlet adamı, sosyolog ve hatta sosyolojinin kurucusu olduğu kadar, köy ve şehir sosyolojisinin de ilk kurucusu sayılır⁴. Mukaddemenin (Prole'gomènes) ikinci bölümü, köy ve şehir sosyolojisine tahsis edilmiştir. İbni Haldunda iki tip sosyal yapı şekli vardır, bunlar "göçebe - köy hayatı" ile "yerleşik - şehir" dir. Bu iki sosyal yapı arasında bir zıtlama mevcuttur. Zaten, Zimmerman ve arkadaşlarının esas tezlerinden biri de bu iki sosyal dünya arasındaki zıtlamayı işaret etmektir⁵. Göçebe köy hayatı, yerleşik şehir hayatından öncedir⁶.

Zimmerman ve arkadaşları ile günümüz Amerikan köy ve şehir sosyologlarına da derin etkide bulunmuş olan köy - şehir arasındaki bu farklılaşmayı İbni Haldun aşağıdaki 9 noktada açıklıyor.

1) "Göçebe ve köy hayatı", "yerleşik ve şehir hayatı" tipinden öncedir.

2) "Göçebe ve köy halkı", yerleşik şehir halkından, daha sıhhatli, sağlam, cesur, kendine güvenen, serbest, köklü, daha az bozulmuş ve daha az gayri ahlâki bir tiptir.

3) Köy aile hayatı, şehir hayatından daha istikrarlı ve sağlamdır.

4) "L'esprit De Corps" köyde, şehire nazaran daha canlı bir durum arzeder.

5) Cemaat dayanışması ve karşılıklı yardım duygusu şehirden fazla köyde gelişmiştir.

6) Yaşlı kimselerde, kadınların durumu, şehir halkına nazaran köyde daha değerli ve hürmete lâyık bir statüyü temsil eder.

3) Memleketimiz için adı bile henüz çok yeni olan Köy Sosyolojisinin bu tip tarihi gelişimi ve belli başlı mümessilleri hakkında muhayeseli araştırmalara da ihtiyaç vardır. Böyle bir çalışma geleneği, köylerimizin nasıl bir evrim şekli geçirdiğini öğrenmek bakımından da köy sosyolojisi için büyük bir hizmet olacaktır.

4) Bk. C. C. Zimmerman: (adı geçen eser), sh. 75.

5) Harry Elmer Barnes ve Howard Becker: adı geçen eser, ikinci cilt, sh. 987-88.

6) İbni Haldun'un bu görüşü, O. Spengler'in tarihilik vasfının şehirle ilgili olduğu vasfına karşıttır.

7) Bk. T. Lynn Smith: The Sociology of Rural Life, üçüncü baskı, sh. 112-125. Harper and Brothers New York, 1953.

- 7) Şehir nüfusu, köyden gelen göçlerle gelişir.
- 8) Şehire göç edenler umumiyetle köyün müreffeh tabakasını teşkil eden kimselerdir.
- 9) Gayri sıhhi şartlar, lüks, çeşitli kötülük davranışları gibi bir takım faktörlerin tesiriyle şehir hayatı, fertler ile toplumu bir çöküşe doğru sevkeder. Keza, ilimler, sanaatlar, ticari faaliyetler ve şehirlerin gelişmesi İbni Haldun'a göre dejenerasyona sebep olur. Bu dejenerasyon, şehir medeniyetinin kaçınılmaz bir neticesidir ve şehir halkının yükselme ve dejenerasyon münhanisinin ortalama uzunluğu dört batınlık bir fasılaya işaret eder⁸.

Şehir ile köy arasında, insan karakterine dayanarak yapılan bu tipleştirme, Sorokin ve Zimmerman'ın sosyal sistemlerinde önemli bir yer tutar.

Yeni Çağ için Zimmerman, köy - şehir farklılaşması bakımından, ikinci tipik tarih felsefecisi olarak Niccolo Machiavelli (1469-1527) ye geniş yer veriyor. Aslında, Machiavelli'nin teorisi de, İbni Haldun'un görüşlerinin bir devamı olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, ona göre de, düzensizlik, kötülükler, lüks ve sınıf mücadeleleri şehir hayatının doğurmuş olduğu neticelerdir. Bu suretle şehir tipi, ahlâki dejenerasyonlar ile sosyal organizasyondaki bozulmaların sebebi oluyor. Halbuki köy halkının fizikî uygunluğu, mukavemeti, çalışkanlığı yanında kötülük ve hile gibi hususların mevcut olmayışı veya azlığı bir zümreyi karakterize eder.

Bu suretle Zimmerman, belirli formlar içinde köy ve şehir zıtlaşmasının tipik mümessillerini günümüze kadar, Spengler, ve Toynbee'de dahil, incelemektedir.

Zimmermana göre, iman toplumu ve onun tarihi: bir takım gelişmeler, ilerlemeler, tekâmüller, faaliyetler ve formlar içinde, ziraî ve köy kuvvet kaynaklarının baskısı altında günümüze kadar devam etmek suretiyle köy hayatının sosyolojisini hazırlamışlardır. Böyle bir oluşta; şehir vetiresi karşısında, ziraî sosyal yapı veya köy hayat tarzı esas rolü oynamıştır. Keza, Zimmermana göre; bugünkü Amerikan köy sosyoloğları için hem Avrupa ve hem de Asya halklarının tarih içindeki gelişen köy sosyolojisi akımlarını tanımaları da; köy hayatı ile ilgili düşünce ve öğretilerin artan bilgisi yönünden faydalı olacaktır.

8) Bk. C. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 54-55.

Köy ve şehir sosyolojisinin mukayeseli tarihi araştırması üç ülkeyi kendiliğinden gaye edinmiştir. Başka bir ifade ile bu: şehir ve köy denilen iki sosyal tip(zaman içinde çeşitli medeniyet bloklarına rağmen, üç misyonu içten gerçekleştirmektedir.

Bunlar, Zimmerman'ın köy sosyolojisinde

1) Köy veya ziraî kuruluş temel ve asli olandır. Tonnie's'te bu "Gemeinschaft" Durkheim de "social mekanik" Wisse'de "Sacred" ve Cooley'de "esas zümre" tipini teşkil eder. Köy sosyolojisinin gayesi de bu yapıyı alâka sahası olarak kendisi için seçmesiyle gerçekleşir.

2) İnsanlığın tarihi gelişiminde ilk kuruluşlar ziraî veya köy tipinden, sanayi veya şehirleşme vetiresine intihal etmek suretiyle gerçeklik kazanırlar. Bu bakımdan şehir kuruluşu daha sonraki merhaleleri teşkil eder.. Başka bir tabirle, köy veya ziraî toplamlar kendi içinden bir takım başkalaşma sürecinden sonra antagonizması olan şehir tipini yaratır. Şehir sosyolojisi, bu bakımdan, köy sosyolojisi yapmayı veya zıddını gerektirir.

3) Köy ve şehir zıtlaşması belirli bir gelişmenin neticesidir. Bu da ziraî ve hayırlı ev ekonomisinden, endüstri ve ticarî hayata geçmekle tezahür eder. Demek ki, insanın belirli bir saha içinde bir parazit ekonomisi ile iktifa etmesi kâfi gelmiyor, daha fazla istihsal, gelirin tevzii, kazanç ekonomisi, araziye yerleşme biçimleri ve refah gibi bir takım zarurî faaliyet şekillerini de icab ettiriyor ki, bu da "açık düzen" denilen bir sosyal yapıyı yaratır. Böylece, "kapalı düzenden" açık düzene yönelen bir ilerleme şekli zaman içinde kendini gerçekleştirir. Şimdi, şehirleşme sürecini tanımak veya halkın ekonomik ve ticarî faaliyetlerine şahit olmak bir bakıma onun ilk tekâmül tipi olan küçük zümrelerin tetkikini gerektirir.

İşte bu üç ilke, Zimmermanda köy sosyolojisinin belirli hudutlar ve gayelerini verir. Bu suretle köy ve şehir dünyaları arasındaki bu farklılaşma, yukarıda işaret edildiği gibi, onların tabiatı icabıdır. Bu fark olmayıp, geçmişte, halde (Mısır, Asur, Yunan, Roma, Avrupa ve günümüz Amerikasında olduğu gibi) göze çarpar.

Şimdi, köy ve şehir arasındaki bu belli başlı farklılaşma teorilerini görelim⁹. Zimmerman'a göre bu farklılaşma, aşağıda görülebileceği gibi, 9 noktada özetlenebilir:

9) "Principles of Rural-Urban Sociology" de (1929), bu farklılaşma teorilerinin Sorokin tarafından ele alındığını görüyoruz. Fakat, "A Systematic

- 1) Meslekî alanda farklılaşma,
- 2) Çevreye yerleşme tarzında farklılaşma.
- 3) Toplum yapılarının büyüklüğünde farklılaşma.
- 4) Nüfusun mütecanis veya gayri mütecanis oluşundaki farklılaşma
- 5) Sosyal tabakalaşma, farklılaşma ve kompleksite
- 6) Sosyal hareketlilik ile ilgili farklılaşma.
- 7) Göçün istikametinde görülen farklılaşma.
- 8) Nüfus yoğunluğunda farklılaşma.
- 9) Sosyal karşılıklı tesir veya temas sisteminde farklılaşma.

İşte, köy sosyolojisinin çalışma sahasını ve zaruretlerini gösteren bu farklılaşma teorisi, günümüz Amerikan köy sosyolojisinde de halâ tesir ve değerini muhafaza etmektedir.

Aslında, araştırma tekniği ve metod bakımından köy sosyolojisi ile genel sosyoloji arasında Zimmermana göre hiçbir fark yoktur. Her ikisi de, aynı tekniği belirli sosyal vakıalarına uyguluyorlar. Fakat, köy sosyolojisini, Genel Sosyolojiden ayıran iki esas nokta vardır ki, bu aynı zamanda onun problematiğini de teşkil eder. Bu noktadan itibaren, şehir sosyolojisinin karşısında ikinci bir iştigal sahası olan "Köy Sosyolojisinin hudutları içine giriyoruz demektir.

Zimmermana göre, köy sosyolojisi, genel sosyolojinin özel bir dalıdır¹⁰ ve yukarıda işaret edildiği gibi iki mühim fonksiyona sahiptir. Bunlardan ilki: Şehir dünyasından ayrılan, köy sosyal dünyasındaki sosyal münasebetler veya kısmen devamlı külli hususiyetleri tasvir etmektir. Yani, köy sosyolojisi, belirli bir zaman ve sahada tekrarlanan köy - şehir farklılaşmasını tesbit etmektir. Burada mühim olan nokta, şehir sosyal olaylarını zıt olarak beliren sabit köy karakterlerini göz önüne almak köy sosyolojisini esas görevlerinden birini teşkil eder. Bu farklılaşma sadece şehir fenomeni ile ilgili değildir. Aynı zamanda köy sosyolojisi disiplini, köy sahası ile uğraşan diğer ilimlerle meselâ ziraat ekonomisi, ev ekonomisi, köy siyasî ilmi ve köy problemlerini konu olarak alan diğer özel sosyal ilimlerle de konu ve saha bakımından ayrılır. Böylece, köy sosyolojisi Zimmerman için köy ve şehir olaylarının tezahür sahalarmı veya farklılaşma problemini konu olarak seçer.

Source Book in Rural Sociology" de ise (1930) aynı tip farklılaşma, bir ayırma gözetilmeden üç yazara atfediliyor. Bu sebepten, burada bu teoriyi Zimmerman'ın da benimsediği kanaatine sahip bulunuyoruz.

10) Sorokin and C. C. Zimmerman: Principles of Rural - Urban Sociology, sh. 8.

Köy sosyolojisinin ikinci esas vazifesi, bu farklılaşmaları veya köy sosyal olaylarının özel mahiyetini izah etmektir. Yalnız burada, sosyoloğumuza göre, pür ilmi köy sosyolojisini, tatbiki köy sosyal teknolojisinden mutlak surette ayırmamız gerekir. Köy hayatının yeniden inşası ve islâhı fikri, teorik ilmi bakımından, köy sosyolojisi ilminin konusu değildir. O, sadece tatbiki köy sosyal teknolojisine aittir¹¹.

Köy toplumu, açık bir sahada ziraî faaliyetlere göre organize edilmiş, küçük bir idarî taksimat içinde birbirlerine organik bağlarla bağlı fertler zümresidir. Burada, önemle üzerinde durulması gereken nokta, köy toplumunun bir istatistiki yığın olmayıp, tamamiyle bir tipolojik mahiyet arzemesidir. Çünkü, bazı sosyologlar köyü, belirli nüfus miktarını esas olmak suretiyle değerlendirmişlerdir. Halbuki, Zimmerman'a göre, 25.000 nüfuslu şehiri andıran bir toplum, köy karakterini daha çok andırabilir. Bunun gibi, (2.500) nüfuslu bir köy zümresi de şehir karakterini taşıyabilir. Görülüyor ki, zümreleri köy ve şehir diye sınıflandırırken, önemli nokta istatistiki ölçüden ziyade köyün tipolojik durumudur. Bu bakımdan, Zimmerman'a göre iki tip köy ile karşı karşıya bulunuyoruz demektir. Bunlar: 1) Pür-köy tipi, 2) Ticarî köylerdir¹². Sosyoloğumuza göre, bu iki tip köy kuruluşunu bugün Amerikada görebiliriz.

Bilhassa, son 20-30 yıl içinde teknolojik gelişmeler ve şehirleşme süreci neticesinde köylerin ekonomik bünyeleri değişmiş, şehir hayatı geniş çapta köye tesir etmiş. Böylece, kapalı köy ekonomisi yerini para ve banka sistemlerine terketmiştir. Bunun neticesi olarak, kapalı köy ekonomisi, teorit edilmiş bölgelerde hususiyetlerim uzun müddet devam ettirebilmiştir. Böylece, pür - köy toplumları, şehir tesiri altında bünyesini değiştiren ticarî köyün farklı bir tipi olarak ortaya çıkmıştır. Bir tarafta giyecek ve kullanacakları eşyayı kendileri evde hazırlayan pür - köy tipi, diğer tarafta her şeyini pazardan temin eden ticarî köy tipi, Zimmermana göre, köy sosyolojisinde bir antagonizmayı temsil eder¹³ Zimmerman burada, yani pür-köy tipi için "Peasant" = (Köy-

11) Tatbiki ve teorik ilmi sınıflanması, günümüz Amerikan sosyolojisinde klâsik hüviyetini kaybetmiştir. Temel alâka noktası teorik olandan ziyade, tatbiki ilme yönelmiştir. Bugünkü köy sosyolojisinde de bu temayül sezilmektedir. Bk. C. Arnold Anderson. adı geçen eser, Bk. 371-374.

12) Bk. Carle C. Zimmerman: Rural Society. (ed.) by The Encyclopedia of Social Sciences, Vol. 13, Sh. 470, The MacMillan Comp; N.Y.; 1934.

13) Bk. C. C. Zimmerman: The Encyclopedia of Social Sciences, sh. 471.

lü) kavramını kullanıyor¹⁴. Bu terim, ticarî köylü tipi karşısında, iptidai özelliğini muhafaza eden, şehirleşme sürecinden uzak yaşıyan ve hatta okuyup yazma bilmeyen bir tipi karakterize eder.

Şimdi, köy sosyolojisinin alâka sahası olarak bu farklılaşma noktasından itibaren köy ve şehir toplumlarının tariflerini verelim. Zimmerman'a göre: köy toplumu, şehir toplumu ile kıyaslandığında ziraî mesleği seçmekle tabii muhite yakınlığı ile, cemaat tiplerinin küçüklüğü, fazla sosyal mütecanislik, daha az sosyal hareketlilik ve tabakalaşma gibi faktörlerle beslenirler¹⁵. Böylece, köy sosyolojisi, köy dünyasını kendisine konu olarak alan bir bilim dalıdır.

Netice olarak, Zimmerman'a göre köy sosyolojisinin ana kavramı : "Köyde meydana gelen Köyleşme (Ruralization) ve şehirleşmenin tesirleri ve mekanizmaları düşünölmektedir"¹⁶.

Şimdi biraz da Zimmermanda köy sosyolojisinin alâka sahaları veya köy sosyal sistemlerini görelim. Bunların ilki; Ziraî Sosyal sınıflardır. Zimmermana göre sosyal sınıfları karakterize eden 3 faktör vardır: Bunlar a) ekonomik, b) meslekî, c) sosyo-politik unsurlardır. Bir sosyal sınıf bu üç ana prensibe göre toplumdaki statüsünü işgal eder. Çiftlik sahasının yapısı, evrim şekli ve şehirle olan irtibatının derecelerine göre bu faktörler köy sosyal sınıflarına tesirde bulunurlar. Meselâ, ticarî köy münasebetlerinde ferdin statüsü doğrudan doğruya başarısına bağlıdır. Keza sosyal hareketlilik ve sosyal tabakalaşmalar yeni sınıf tiplerinin köy sahalarında ortaya çıkmalarına sebep olurlar. Pür-köy toplumlarında ise, sosyal statü kendi neveleri içinde benzerlikler arzeder¹⁷.

Köy sosyal sistemlerinde meydana gelen bu farklılaşmalar, şehir sosyal yapısındaki farklılara göre mukayese edilirler. Zimmermana göre, Çiftçi - Köylü (Peasant) sınıfı, diğer sınıf tiplerinden farklı olarak bir

14) "Peasant" terimi, günümüz Amerikan antropoloğları tarafından, son yıllarda, önemle üzerinde durulan bir hususu teşkil etmektedir. Hatta, bazı Antropologlar, Peasant karakterini tesbit etmek suretiyle, köy sosyolojisine de hizmet edeceklerine inanmaktadırlar. Bunlar aarsında Davis Kingsley, R. Redfield, O. Lewis'e işaret etmek gerekir.

15) Bk. C. C. Zimmerman: The Encyclopedia of Social Sciencies, sh. 469.

16) The trend of Rural Sociology, The trends in American Sociology, bölüm 5. sh. 254-255; (ed.) by George Lundberg, Harper and Brothers, New York; 1929.

17) Bk. C. C. Zimmerman: Carle C. Taylor Rural organization: A Stuuuy of Primary Groups in Wake County. North Carolina, AES, Raleigh;1 922.

“sui generis” sınıftır. Özel bir sityasyona sahiptir ve ne şehir kapitalist sınıflariyle ve ne de işçi ve meslek sınıflariyle mukayese edilemez. Bir husus da, köy sınıfının statüsü, diğer sınıfların statüsü ile benzerlik gösterse bile, diğer hususlarda daima bir zıtlasma durumu arzeder.

Bazı devirler için tarih göstermiştir ki: aşağı, şehir sınıflarına karşı, köy tabakaları orta ve yukarı şehir sınıflariyle birleşmiş, bazı hallerde ise, bunun aksine yani yukarı ve orta sınıfa zıt olarak işçi tabakalariyle birleşme temayülü göstermiştir. Keza, çiftçi - köylü partileri kendilerine has bir siyaset yürütmüşler ve diğer burjuuvayi veya meslekî zümrelerden farklı ideolojik faaliyetlerden uzak kalmayı bilmişlerdir. Zimmerman'a göre, çiftçi - köylü siyasî ideolojisinin genel ismi : ziraatçılıktır (agrarianism).

Zimmerman da sosyal sistemin bir diğer tezahür şekli: köy - şehir doğum nisbetlerinde görülür. Burada iki zümrenin davranışı kabataslak ve standard doğum nisbetleri ölçüsüne göre ele alınır. Bunlarda sırasıyle:

11) İngiltere, Fransa ve Amerika gibi yüksek nisbette sanayileşmiş memleketlerde, şehir nüfusu, köy nüfusu ile kıyaslandığı zaman kabataslak doğum nisbeti (crude Birth Rate) köyden fazladır.

2) Köyler, şehirlerdeki yaş ve cinsiyet doğumlarına rağmen, kendi alanları içinde daha yüksek “kabataslak doğum nisbetlerini ihtiva eder”.

Şehirleşme, kabataslak doğum nisbetindeki hızlı yükselme ile ilgilidir. Köy doğum nisbetleri ile sıhhat ve canlılık hakkındaki görüşleri Zimmerman şu şekilde hülâsa ediyor: Klâsik devrelerin bütün düşünürlerinin gösterdikleri gibi köy ve ziraat sınıfların sıhhat ve canlılık özellikleri şehir nüfusundan daha fazladır¹⁸. Zimmerman'da aynı görüşe iltihak etmek suretiyle; köy nüfusunun doğum nisbetinin sıhhat ve canlılık bakımından halâ şehir nüfusundan daha üstün bir karakter arzettiğine inanıyor¹⁹.

3) Zimmermana göre köy ve şehir farklılaşmasında üçüncü nokta: Evlenmedir. Aile müessesesiyle ilgili olarak evlenme de, köy ve şehir nüfusunda; evlenme nisbetleri, medenî statü ve evlilik yaşları gibi önemli hayati problemleri ihtiva eder. Bu esaslar dahilinde çeşitli medeniyet zümreleriyle ilgili araştırmalar göstermiştir ki:

18) Bk. C. C. Zimmerman: Principles of Rural - Urban Sociology, sh. 220.

19) Günümüz Amerikan şehir ve köy sosyologları bu tip mukayeseler yapmak suretiyle, köyün üstünlüğü neticesine varma faraziyelerini, “Nostalgie” duygusu ile ifade ediyorlar.

- a) Köy nüfusu daha fazla evlenmeye temayül gösterir.
- b) Köyde evlenme, bilhassa kadınlarda erken yaşlarda rastlanır.
- c) Köy topluluğunda bekârların, dulların ve boşanmış fertlerin miktarı daha az bir yekün işgal eder.
- d) Köylüler, şehir halkına nazaran daha uzun müddet evli kalırlar (Erken evlenme ve az boşanmalar dolayısıyla).

Zimmerman'a göre, köy-şehir farklılaşmasının esas sebepleri; din, gelenekler, ekonomik sebepler, coğrafi tecritler, daha az sosyal hareketlilik ve mütecanisliktir.

4) Köy ve şehir farklılaşmasında önemli bir noktada zekâdır. Bunun için de sosyoloğumuz her iki zümrenin formel safhalarıyla ilgili olarak zekâ, zihni hastalıklar, idrâk karakteri, tasavvurlar, çağırışmalar, yaratıcı hayat gücü, heyecanlar gibi mühim zihni fonksiyonları seçmek suretiyle farklılaşmaları tesbit etmektedir.

Köy - şehir nüfusu arasındaki psiko-sosyal farklılaşmalar, aslında ahlâki, dini estetik ve ailevi v.b. gibi faktörlerden neşet eder. Yine Zimmerman, bu hususta, zihni rahatsızlıklar ile şehirleşme arasında bir tekabül aramaktadır. Ona göre, böyle bir tekabülde çevre ve doğuştan gelen faktörlerin tesirini göz önünde tutmak gerekir. Bilhassa, doğuştan faktörler, geri zekâlılarda önemli rol oynar. Bir çevre değişkeni olarak şehirler; parlak zekâlıları yaratıyor, fakat geri zekâlı ve gabi kimselerin mevcudiyetine de engel olamıyor. Bu suretle şehir-köy zekâları arasında en mühim fark, şehir nüfusunun zekâ kapasitesi bakımından, köy nüfusuna nazaran daha ileri bir safhada olmasıdır..

Bir taraftan şehirler dehâ tiplerinin en büyük miktarına sahip oluyorken, diğer taraftan zihni hastalıkların en büyük miktarına sahip oluyorlar. Halbuki, köyde bu teori aksi istikame'te gelişir. Yani köyde parlak deha tipleri aşağı bir seviyede iken zihni hastalık nisbeti de azalmaktadır.

5) Köy ve şehir farklılaşmasında diğer bir nokta, Zimmerman'a göre çiftçi ve köylülerin psiko-sosyal durumlarıdır. Köy sınıflarının şehir nüfusuyla karşılaştırılmaları halinde, ruhî, ahlâkî, kültürel ve sosyal hususiyetler bakımından bir takım farklar müşahede edebiliriz. Burada Zimmerman, iki tarihi teoriye temas etmektedir. Bunlardan ilki A. L'Houet'in köylü psikolojisi hakkındaki teorisidir. Bu zata göre, esas hareketleriyle köylü psikolojisi, şehirli psikolojisiyle mukayese edildiği zaman,

gençler ile ihtiyarların psikolojik yapısı arasında aynı farklar göze çarpar. Buna mukabil, uygun olmayan şartlara rağmen, tipik köylü hususiyeti temizlik gibi hususlara dikkat etmediği halde, fevkalâde iyi bir sağlık durumuna sahiptir. Keza davranıştaki sertlik, azim ve sebat köylünün karakteristiklerini teşkil eder. Bu hususiyetlerin gelişmesinde en önemli tesirler: gelenekçilik ile ferdiyetçiliğin gelişmemesi, köylülük suurunun da kuvvetli olmasıdır. Ayrıca; basit yaşayış, sadelik, metanet ve ruhî sağlamlık tipik köylü vasıflarını teşkil eder.

Köylünün aile hayatı, şehirli aile hayatından daha temiz ve daha istikrarlıdır. Köylü mütevazî, köklü ve stoik karaktere sahip iken; şehirli Epikürist ve merhametlidir. Bu farklılaşma sürecinde ikinci teori Zimmerman'ın göre, L.L. Bernard'a aittir.

Bernard'a göre; köy ile şehir arasında aslı (doğuştan) bir fark yoktur. Mevcut farklar zihni olmaktan ziyade, davranışa aittir. Diğer bir tabirle, bu farklar kazanılmış, doğuştan değildir. Keza bu farklar, daha ziyade muhafazakârlık ve az nisbette de olsa ilmi metoda karşı hürmet besleneyiş, dinî ve politik taassup gibi faktörlerle yakından ilgilidir.

L. Bernard'a göre; çiftçinin belli başlı özellikleri şunlardır:

1. Çiftçilik geleneğe dayanan bir endüstridir.
2. Çiftçiler, coğrafi bölgede kültürel yönden tecrit edilmiş bir hayat yaşarlar.
3. Çiftçiler, meslekleri bakımından da tecrit edilmiş sayılırlar.
4. Çiftçilik faaliyetleri mevsimlik ve tahdit edilmiş bir durumdadır.
5. Çiftçiler, hayatlarını evin dışında, açık havada geçirdiklerinden dolayı sağlam yapılı ve çalışkandırılar.
6. Çiftçilerin işleri umumiyetle zihni bir enerji istemez... Bu husus onları, düşünce faaliyetlerinde daha az mahir kılar.
7. Çiftçiler muhafazakârdırlar.

Bu iki esas ve diğer birçok teorilerden Zimmerman şu genel sonuca varmaktadır:

Çiftçiler; (köy-şehir farklılaşması) hususunda ileri sürülen teorilerin hemen hepsi birbirlerini nakzedecek mahiyettedirler. Ayrıca, bu düşünürler kendi prensiplerini isbat edecek bir delil de ortaya atıyorlar. Fakat, buna rağmen, bu teoriler sezgiye dayandıkları için, bir takım hakikat

ışıkları da taşımaktadırlar ki bu da: köylü zihniyeti ile şehirli zihniyetleri arasındaki farklılaşmayı bize verir²⁰.

6) Şehir ve köy farklılaşması hususunda Zimmermanın diğer bir teorisi de: "köy zümrelerinin, siyasî kültür, davranış ve atitüdüleri meselesidir. Zimmermana göre; köy zümrelerinin siyasî faaliyetlerini, şehirleşme süreci karşısında, değerlendirmeleri köy sosyolojisi, için önemli bir merhaleyi teşkil eder.

Köy zümreleri ile şehir dünyaları arasında, siyasî yönden belirgin büyük farklar aslında tabii ve sosyal faktörlerle ilgilidir. Şöyle ki, köyde kadın daha az hürdür, ve toplum faaliyetlerinden ziyade köylü, çifti ve çubuğu ile meşguldür. İyi olmayan yollar, şehre uzaklık, mevsimsel işler ve müsait olmayan hava şartları köy zümrelerinin siyasî kanaatlarına menfi istikamette tesir ederler. Bu bakımdan köy dünyası ile şehir dünyası arasında bir tekabül aramak boşunadır.

Keza, köy ve şehir dünyasında zümrelerin siyasî ve ekonomik kanaatları arasında bir uygunluk da mevcut değildir. Zimmerman, bu esaslar dahilinde, geniş ve kuşatıcı araştırmalardan sonra şu neticeye varıyor: "Köy ziraî sınıfları, şehir işçi sınıflarına nazaran radikalizme, komünizme ve sosyalizme karşı daha fazla bir muafiyete sahiptirler.

7) Köy ve şehir farklılaşması hususunda sosyoloğumuzun ileri sürdüğü bir diğer husus da: Göç ve göçlerle ilgili teoriler meselesidir. Nüfus problemi dolayısıyla şehir ve köy cemaatları arasındaki münasebetler önemli bir yeri işgal eder. Tarihte birçok şehirlerin, köyden nüfus kazanmak dolayısıyla büyüdüğünü ve bazı hallerde nüfusunu kaybetmek suretiyle de yıkıldıklarını biliyoruz. Bu hal, açlık ve kriz devrelerinde ortaya çıkar ki, şehir nüfusu bu çöküş neticesinde köylüleşir²¹. Roma'nın M.Ö. 5 üncü asırda bir milyonluk nüfustan (50.000) e düşmesi halinde görüldüğü gibi..

Bu hususta da Zimmerman, biri iyimser, diğeri kötümser olan iki nüfus mektebinin teorilerine önemli yer verir. İyimser okulun temsilcisi Weber'e göre; şehirler sadece köy nüfusunun müstehlik unsuru olmayıp, aynı zamanda kendi nüfuslarının artmasına da yardım ederler.

20) Bk. Sorokin and C. C. Zimmerman: Principles of Rural - Urban Sociology, sh. 327-330.

21) Bu teori, Tonnieşin; "cemiyyetten, cemaata tekrar dönüş mümkün değildir" hipotezine zıttır.

Her iki okulun da önemli görüş noktası; şehirler, köyden daima halk kitlelerini cezbeden kaynaklardır.

Zimmerman'a göre köyden şehire olan göçlerin esas faktörleri şöyle sıralanabilir:

1) Köy nüfusunun tabii artışı, şehir nüfusundan fazladır. Bu suretle ortaya çıkan nüfus fazlası şehirlere göç etmek suretiyle, şehir nüfuslarının büyümesine yardım ederler. Bu hususta, bir seri ekonomik ve diğer birçok faktörleri de hesaba katmak gerekir.

2) Ekonomik faktörler, göçlerin hazırlanmasında en önemli tesirlerden birini teşkil eder. Keza, bu hususta arazi hukuku, miras metodları, şehirlerin ekonomik yönden gelişmeleri, şehir sahalarında icatların çoğalması, istihsalin artması, aşağı gelir seviyesinden, yüksek gelir standardına doğru akın temayülleri, ilmi ve teknik bilgilerin gelişmesi en önemli faktörler olarak zikredilebilir.

3) Yukarıda bahsedildiği gibi, ilmi gelişme ve icatların, yeniliklerin ortaya çıkması göçlerin çoğalmasında da yardım ederler. Böylece, Zimmerman köy sosyolojisinin demografik problemlerinden birini, hatta ana cereyanını bu şekilde sıralamaktadır ki, bu görüşler günümüz Amerikan köy sosyolojisinde derin izler bırakmıştır²².

8) Göç problemleriyle ilgili olarak, Zimmermanın ileri sürmüş olduğu diğer bir teori de: Şehir göçlerinde yaş ve cinsiyet farklılaşmasıdır. Bu hususlarda, şehirler, köylere nazaran daha az tahavvül şekilleri gösterirler. Şöyle ki :

a) Göçte yaş seçiciliğinin esas sebepleri, daha büyük enerji, uyabilme yetisi ve gençlerin hüküm verme özellikleridir. Çocuklar ve yaşlılar kendilerine bakamaz, bundan dolayı da cemaatı terketmek hususunda cesaretleri pek yoktur.

b) Gençlerin şehire göçlerinde şehirleşme faaliyetinin büyük tesirleri vardır.

c) Köyden şehire göçlerde daima şu ilke hâkim olmuştur: Kadınlar, erkeklerden göç etme sayısı bakımından daima ekseriyeti teşkil ederler. Böylece, şehir nüfusunun, köy nüfusuna nazaran daha fazla ölçüde bir Feminizme temayül ettiklerini müşahade etmekteyiz. Bu hususta,

22) Bu hususta Bk. Paul Landis: Rural Life in Process, sh. 29-39, Mc. Graw-Hill. Rook Comp. 1948.

Kolb-Brunner: A. Study of Rural Society, sh. 274-279, John Kolb: Emerging Rural Communities, sh. 167-169. The Univers. of Wisconsin Press 1959.

kadınları erkeklerden daha fazla, şehir nüfusu bünyesinde, çoğalmaları, köy nüfusunun şehire akımı, erkeğe nazaran kadınların fazla göç etmeleri, erkek nüfusunun çeşitli sebeplerle şehirden uzaklaşmaları ve nihayet kadınların kolaylıkla şehir şartlarına intibaklarını zikredebiliriz.

Burada, biyolojik faktörlerle şehirleşme vetiresi arasında Zimmermana göre bir tekabül mevcut değildir.

9) Şehir ve köy farklılaşmasında Zimmermana göre bir diğer faktör de ayıklayıcı seleksiyon (selective selection) meselesidir. Bunlar da şöyle sıralanabilir.

a) Şehirleşme ve köyleşme, yaş faktörü kadar önemli bir seçiciliğe sahiptir.

b) Şehirleşme ve köyleşme cinsiyet kadar seçicilik esastır.

c) Geri kalmış şehir bölgeleri muhacerette seçicilik hususiyetlerine sahip değildirlir.

d) Doğuştan karakterler, sosyal farklılaşma kadar önemli sayılmazlar.

e) Birçok kanaatların aksine olarak, köy ve şehir farklılaşması ; nüfusun yaş ve cinsiyet kompozisyonu ile ilgilidir. Başka bir ifade ile şehir seçimi bir şans seçimidir. Yani şehirlerin en iyi elemanları seçmeleri veya kötü kabiliyetleri red etmelerini sağlamlık ve itibarlık dereceleri henüz Zimmerman'a göre tesbit edilmiş değildir²³. Hatta, Zimmerman bu hususta daha ileri giderek Parco'nun "Elitlerin Dolaşımı" (sirkülasyon teorisini benünseyerek diyor ki; şehirler en iyi elemanlarını; alt tabakaların üst tabakalara yeni elemanlar vermek suretiyle tüketirler²⁴.

10) Köy - şehir farklılaşmasında sonuncu faktör; köy ve şehir göçlerinin dikey dolaşımı ve ufki göç haritası problemidir.

Şehir ve köy dünyasındaki göçlerle ilgili bu sosyal hareketlilik; köy sosyolojisinin en önemli gelişme alanlarından biri olan sosyal intibak (adjustment) ile de yakından münasebet halindedir. Zimmermana göre, köyden gelen göçmenler şehir toplumunda sosyal mevkii için mücadeleye

23) Günümüz Amerikan köy sosyologları Zimmermanın aksine, şehir nüfusunun daima kabiliyetli zümreleri seçtiği kanaatındadırlar. Bu husus için, bk. Walter L. Slocum, *Agricultural Sociology*, sh. 28-31.

24) Bk. Sorokin, C. C. Zimmerman: *Principles of Rural Sociology*, sh. 582-583.

katılırlar. Bir diğer tâbirle ufki (horizontal) ve şaküli (vertical) hareketlilik yan yana giderler²⁵. Göçler gösteriyor ki, şehir yapısındaki bütün sınıflar, bu yeni akımlarla rahatsız edilmektedirler. Bu zümreler, hem yukarı, hem de aşağı sınıfa dahil oluyorlar. Böylece bu sosyal hareketlilik vetiresinde, ilk büyük gelişme ve çoğalma yatay sosyal hareketlilikle göze çarpmaktadır. İkinci olarak ta, dikey sosyal hareketliliğin aşağı - yukarı istikametinde devam eden gelişmelerdir. Bu hususta şehirleşme en önemli tesiri teşkil eder. Şehirleşme, sosyal hareketliliğin merkezi olayı ve anahtarıdır.

Böylece, köy toplumunu zıt olan şehir dünyası arasındaki farklılaşma; şehirleşme ve göç mekanizması gibi faktörleri de birlikte taşır.

Buraya kadar, Zimmermanın görüşlerini bir noktada toplamak icab ederse diyebiliriz ki, ona göre, şehir ve köy dünyası arasında muhit şartları ile insan faktörlerinin karşılıklı yoğurduğu bazı prensibler birbirine zıt olarak gelişen iki sosyal yapı çeşidini ortaya koymaktadır. Köy sosyolojisinin amacı, şehir sosyolojisinin karşısında köy kuruluşunu karşılıksız sosyal tesir ve organizasyon şekilleriyle incelemektir.

Günümüz köy sosyolojisi hareketleri karşısında Zimmermanın köy doktrinin tarihi ana esasları bunlardan ibarettir. Zimmerman sadece bu tarihi yönden değil, aynı zamanda, yeni araştırmalarıyla gelişen köy sosyolojisine bir takım orijinal fikirlerin katılmasına da hizmette devam etmektedir. Doktrin ve araştırmalarının hemen her noktasında yaratıcılığını muhafaza etmek suretiyle, kendisini yenileyen ve aşan bir kuvvete de sahip olduğuna burada işaret etmek gerekir.

1945 yılından beri, yani İkinci Dünya savaşından sonra, köy sosyolojisinde büyük ve hızlı gelişmeler hemen hemen üç sahada vukua gelmiştir²⁶. Bunlar : a) Ziraat haberleşme (communication), b) Köy sağlığı, c) Tali şehirleşme (suburbanization)²⁷, gibi Amerikan dinamizmasını yarattığı faaliyet şekilleridir. 1930-1945, yani büyük buhrandan İkinci Dünya savaşının sonuna kadar olan devrede, meydana gelen teknolojik ve

25) Amerikan sosyolojisinde sosyal hareketlilik (Social mobility) kavramı ilk defa Sorokin tarafından temsil edilmiştir. C. C. Zimmerman, adı geçen eser, Sh. 605.

26) Bk. Harold F. Kaufman: 1945-1955 Rural Sociology, sh. 105-106. in H. L. Zetterberg, (ed.), yukarıda adı geçen eser.

27) Suburb: Şehir sahalari dışında, fakat tesir bakımından şehir merkezine bağlı olan ikamet bölgeleridir. Bu yapıyı, "Şehir-Köy saçağı" denilen (Rural-urban Fringe) noktasından ayırmak gerekir.

endüstriyel değişmeler köy yapısına geniş ölçüde tesirde bulunmuş. Hatta, pür köy tiplerini silip götürmüştür. Bu devre içinde çeşitli konular, köy sosyoloğunun dikkatini çekmiştir. Bunlar; Nüfus hareketleri, muhaceret, bölgecilik (regionalism), sosyal ekoloji, kilise zümresi, gençlik problemleri, çiftlik işçileri, azınlık zümreleri, yaşama standardı meseleleri ve yaşlı zümrenin sosyal güvenliği gibi olaylardır²⁸. Sosyoloğumuz, bu yeni gelişmelerin hemen her safhası için yeni ve orijinal görüşleri ihtiva eden araştırmalarıyla, hizmete devam etmektedir. Bu rejim görüşler arasında bilhassa çiftlik ticaret merkezleri ve hizmet tipleri, çiftlik ailelerinin geçim indeksleri²⁹ gibi münferit konulardaki araştırmaları günümüz Amerikan köy sosyologları için hâlâ ilgi çekici kaynakları teşkil etmektedir.

İkinci Cihan savaşıdan sonra, köy sosyologlarını, Antropologlarla birlikte Amerikan hükümeti veya çeşitli yardım teşkilâtlarının malî destekleri ile dış memleketlerde cemaat gelişmesi açanlarıyla müşterek çalışmaları, ve bu çalışmaların köy sosyolojisinin gelişmesindeki hizmetleri göz önüne alınırsa, Zimmerman'ın değeri bir kat daha ortaya çıkacaktır³⁰. Onun, Küba, Kanada, Siyam, İtalya ve Almanya gibi dış memleketlerdeki sosyal faaliyetlerine Orta Dođunun tipik bir memleketi olan Türkiye'ye gelmesiyle de bir yenisi ilâve edilmiş oluyor.

III. Bölge Sosyolojisi (Regional Sociology) :

Zimmerman'ın aile ve köy sosyolojisi sahasındaki hizmetleri yanında Bölge Sosyolojisi özel bir yer işgal eder.

10-15 yıldanberi Amerikan sosyolojisinde sistemli olarak gelişen Bölge Sosyolojisinin ilk prensipleri yine Sorokin, Zimmerman ve Char-

28) Bk. C. Arnold Anderson: Trends in Rural Sociology, sh. 365-366, ed., Robert Merton, Sociology Today, 1962.

29) Bk. Edward Hassinger: The Relationship of Trade - center population Change to Distance from Larger Centers in an Agricultural Area, Rural Sociology, Volume, 22, No. 2, June 1957.

Keza, Ed. Hassinger : The Relationship of Retail - Service Patterns to trade-center population change, Rural Sociology, Vol. 22, No. 3, Sept. 1957.

30) Bk. Edmund de S. Bruner: The Growth of a Science, sh. 102-169, Harper, Brothers, New York, 1957.

Res Galpin'in müşterek çalışmalarında buluyoruz¹. Bu çalışmalarda sosyoloğumuz, Bölge sosyolojisi yerine "Kültürel Saha" tabirini kullanıyor. Aynı kavram daha önceleri Amerikan Etnolog, Antropologları tarafından, etnografik malûmatların ve müze materyallerinin sınıflandırılması için kullanılmıştır². Meselâ, Clark Wissler, 1917 yılında Amerikan yerlileriyle ilgili olan kültür bölgelerinin kabataslak haritasını yapmak suretiyle bu terimi benimsemiştir³. Daha sonraları A.L. Kroeber, kültür sahalarını; dışa karşı, içe ait nisbi kültürel homojeniti ve farklılaşma yolu ile diğer unsurlardan ayrılma diye tarif ediyordu⁴.

Zimmerman ve arkadaşlarında Bölge Sosyolojisinin ilk tatbikat alanını şehir sahaları yerine köy sahalarının seçilmesiyle başlar. Onlara göre, kısmen kompleks (girift) toplumlara bu kavramı tatbik etmek tamamen faydasız ve ümitsiz bir teşebbüstür⁵. Bu fikir, Amerikan bölge sosyolojisinde bir önemli tarihi merhaleyi teşkil eder. Çünkü, bazı Amerikan köy sosyologları, bölge sosyoloji köy kültür karakteristiklerini bölge esaslarına göre değerlendirdiği için ilk defa C.E. Lively, ile başlatırlar⁶. Zimmermanın bölgesel sosyolojinin tarihi gelişimindeki rolü sadece bu kadarla değildir, Le Play okulunun Amerikan sosyolojisinde ilk ve mühim bir temsilcisi olması bakımından da ayrıca değer kazanır. Çünkü, Le Play sosyolojisi — bir yönden — kendi adına izafeten verilen okul için de diğer yönden de coğrafi okulun bazı temel prensibleriyle uzlaşır. Bu yüzden ki, P.A. Sorokin, Le Play'i iki sistematik mektepten hangisinin bulunduğu gibi, Le Play okulunda yer veya coğrafi kuruluş, sosyal organizas-

1) Bk. Walter L. Slocum: *Agricultural Sociology*, sh. 131, Harper and Brothers, New York, 1962.

2) Bk. Lowry Nelson: *Rural Sociology*; sh. 39, American Book Company, ikinci baskı, N.Y., 1955.

3) Bk. Clark Wissler: *The American Indian*, üçüncü baskı, N.Y., 1955.

4) Bk. A. L. Kroeber: *Culture Area*; In the *Encyclopedia of the social Sciences*, cilt 4, sh. 646, New York: the MacMillan Company 1937.

5) Bk. P.A. Sorokin, C. C. Zimmerman, C. J. Galpin: *A Systematic of Minnesota Press*, 1931, II. 378, No. 79.

6) Kadrosu içine ithal edileceği hususundaki güçlüklerle işaret etmiştir⁷. Bi-

7) Bk. Lowry Nelson: adı geçen eser, sh. 39. Burada yalnız bir noktaya dikkati çekmek gerekir, Zimmermanda Rejlyonal sahanın genişliği ile toplumun kompleks yapısını birbirine karıştırmamak gerekir.

7) Bk. P. A. Sorokin: *Contemporary Sociological Theory*, 1928. New York, Harger and Brother.

yonu şekillendirir. Bir başka ifade ile iklim, toprak ve arazi yapıcı ile kültür sistemleri arasında bir kovalite bağı mevcuttur. İşte Zimmerman'da -- basit bir ifade ile --- diyebiliriz ki bölge sosyolojisi temel unsurlarını bu ilkelere istinat ettirmek suretiyle neşet etmişti⁸. Fakat, Onun bölge sosyolojisi alanındaki bugünkü durumu, hiç şüphesiz ki önemli eserleriyle başlar. Bunlar sırasıyla : "Outline of American Regional Sociology" (1947); ve bundan takriben beş yıl sonra Du Wors ile müşterek olarak hazırladıkları "Graphic Regional Sociology" (1952).

Bu iki eser, bölge sosyolojisinde Zimmerman'ın ilk defa temayüz etmesini sağlamıştır. Gerçekten, Howard Odum'dan sonra bu özel sosyoloji dalının gelişmesine hizmet etmiştir⁹.

Çağdaş Amerikan toplumunda kültür bölgelerinin kuşatıcı tarzda araştırması ilk defa Howard Odum ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Odum, fiziki, ekonomik ve sosyal indekslerle okuyup - yazma, doğum ve ölüm nisbetleri, okula devamlılık, nüfus başına gelir, ve diğer birçok faktörleri ihtiva eden 700 çeşit ölçüyü (48) devlete uygulamak suretiyle (6) büyük tesbit etmiştir¹⁰.

Bu tarihten, takriben 10 yıl önce, kültür ile fiziki çevre arasında bir "tesir - reaksiyon" münasebeti bazı Amerikan sosyologları tarafından incelenmiştir. Bu sosyologlara bakılırsa bu illiyet münasebetinde hem kültür, hem de fizikî çevre faktörleri dinamik ve etkileyici bir özellik arzederler. Zira; arazi, iklim ve topoğrafya, köy toplumu için esas fizikî temelleri teşkil eder. Yer yüzündeki bu unsurların hareketlerindeki tahvül şekilleri, insanların kültürel tepkileriyle karşılaşır. Böylece, Webb gösterdi ki, iklim bünyesindeki değişimler bölgenin karakterini tayinde önemli faktörlerdir¹¹.

8) Bk. C. C. Zimmerman: Graphic Regional Sociology, sh. 175 - 178. The Philips Book Store, Massachusetts, 1952.

9) Bk. Don Martindale: American Social Structure, sh. 145. Appleton-Century, Inc., N. Y. 1960.

10) Bk. Howard Odum: Southern Regions of the United States, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1936. Keza: Howard Odum ve H.E. Moore: American Regionalism, New York. Henry Holt and Co., 1938.

11) Bk. W. P. Webb: The Great Plains, sh. 8, 9 Boston. Ginn and Company, 1931.

Zimmermanı bölge sosyolojisi sahasında çalışmalara sevkeden saiklerin 3 ii önemli oldukları için burada zikretmek istiyoruz.

1. Le Play de Durkhem'in tesirleri veya bölge sosyolojisinin milli tesirleri.

Yukarıda gördüğümüz gibi Zimmermanda küçük zümrelerin tetkiki, sosyolojisinin kilit noktasını teşkil eder. Küçük zümrelerin ilk tipik modeli de ailedir. O, bu görüşünü Le Play'in: "Belirli bir aile sistemini anlamak bütün toplumu anlamaktır" fikrine istinat ettiriyor¹² ve birçok gerçeklerin de bu ifade de mevcut olduğunu ileri sürüyor.

Zimmermana göre, birçok hususlarda günümüz Amerikan toplumu bölge kuruluşu ile düzenli bir yapı arz ediyorsa, bu hakikatlarla daimi çatışma halindedir denilemez. Ona göre, Amerika bölge fikri kompleks sosyal yapısı, bürokratik düzeni ve kırtasiyeciliği ile bir büyük sosyal sistemi idare ve sevk eder. Burada, bölgesel yapı sosyal sistemi şekillendirir.

Zimmermana göre, milli karakter tipleri gibi, bir bölge şuuru mevcuttur, ve bölgesel yapının milli tesisleri, ona göre, Amerikan hayat ve milli karakterinde 4 davranış şekli içinde tezahür eder¹³. Bunlar sırasıyla: a) serbest veya hür idare sistemi, b) bölge fikirlerinin gelişmesini teşvik c) ve bölge kaynakları üzerinde zıtlıkların zamanla uyuşması, d) ve hepsinin birleşmesiyle de yekpâre hayat tarzının teşkil edilmesi hususlarıdır. Bu yekpâre hayat tarzı, Zimmerman için: "Amerikan Mucizesi" denilen ideali temsil eder.

Görülüyor ki, Zimmermanı bölge sosyolojisi sahasında çalışmaya sevkeden faktörlerden biri, belki birincisi, Amerikan toplumunun milli karakter ve yekpâre hayat tarzı idealini tesbit etmektir. Bu ideale de ancak, aile denilen toplumun en küçük modelini geliştirmek suretiyle varılabilir. Bu oluş : bölge, insan münasebetlerinin bir şekli olarak, bir ple-tora içinde aile sistemlerine ve cemaat yapısına tesir eder. Böylece, aile sistemi ile, tabii hudutlar (Frontier) arasında bir paralellik vardır. Aile ve toplumun sağlam milli karakteri; bölgenin hüviyetini tayin eder. Başka bir ifade ile, Zimmerman, bölge ile toplum şekilleri arasında bire bir

12) Bk. C. C. Zimmerman: Graphic Regional Sociology, sh. 172.

13) Bk. C. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh. 173.

tekabül kuruyor ki, bu da onun Le Playci vasfının tipik bir örneğini teşkil eder.

Bölge zümreleri bir taraftan millî karakteri ve yekpâre hayat yolunu çizirken, diğer taraftan da bazı bloklara yol açmak suretiyle anomie'ye sebep olurlar. Daha önce, aile sosyolojisi bahsinde ele aldığımız Durkheim'in bu kavramı, sosyal sistemin diğer safhasını teşkil eden bölge zümreleri için de varit oluyor. Bu suretle, Zimmerman sosyolojisinin ilk esas nüvesini teşkil eden aile müessesinden itibaren Le Play ve Durkheimi karakterini öğretilerini başından sonuna kadar tutarlı olarak devam ettiriyor. Ona göre, bloklar, ekseriya, içe ait bölge yayılması fikri için iktisadî istihsal fazlasını kullanma meselesi halinde zuhur edebilir. Kabataslak olarak, çiftlik bloku, Güney bölgesi bloku, gümüş bloku, mısır kuşağı (Corn Belt) bloku, ve kurak Batı (Arid West) blokları vardır. Bloklama halinin bir diğer tezahür şekli, bazı bölgelerin, diğer bölgelerle olan normal münasebetlerini anlamamak suretiyle egoistlik duygusunu geliştirmesi ve bu suretle sosyal sistemi parçalayarak anomie'ye sebep olmalarıdır.

Bu blokların bazı faaliyetleri hem millî, hem de milletlerarası menfaatların belirlenmesi hususunda egoistce rol oynamalarından dolayı, bölge gelişmelerinin — geniş alanlara yayılmasını da — tahrik etmişlerdir. İşte, Zimmerman kısaca, bu blok bencilliğine (egoizmine), bölgesel anomie adını veriyor.

Bu terimin yanında, sosyal düzeni sağlayan normlar olarak ikinci bir kavram daha kullanıyor ki buna da "içten birleşme" (cöhesion) diyor. Blok anomisi halinde, içten birleşme vetiresi müsbet davranış tarzını teşkil eder. Bir diğer ifade ile, bölgesel zümreler, yapıları icabı içten birer sosyal normu kendiliğinden taşırlar.

Bölge içinde bağlılık¹⁴ fikri; "Büyük Amerikan Mucizesi" olarak,

14) Sosyal içten bağlılık (Social Cohesion) terimi ilk defa Durkheim tarafından geliştirilmiştir. Durkheim'in bu içten bağlılık teorisi iki essa unsuru dayanır. 1) cemaatın üyeleri arasındaki benzerlik ne kadar büyük olursa, onların sosyal içten bağlılığı da o kadar fazla olur. 2) bir cemaatın üyeleri arasında sosyal içten bağlılık ne kadar büyük olursa, onların herhangi bir inhiraf eden davranışa mukavemeti de o kadar fazla olur.

Bk. Emile Durkheim; Divison of Labor in Society; English Translation, Free Press, 1947.

İkinci Dünya savaşından sonra Marshall ve Truman'ın "4 nokta" plânları ile ele alınmıştır. 4 nokta plânı, Birleşik Devletlerin bazı bölgelerinde ekonomik ve ziraî kaynakları teşvik etmek amacıyla, rejijonal faaliyetlerin yayılmasına en iyi hizmeti yapmıştır¹⁵. Böylece, bölgecilik fikrinin yayılması ile içten birleşme normu da gerçekleşiyor.

b) "Büyük Amerikan Mucizesi" denilen yaratıcı yekpâre bir hayat tarzı tesisi. Zimmerman'm bölgesel sosyolojisinde ikinci adım bölge zümreler arasında ortaklaşa bir şuur yaratmaktır. Bu da her şeyden önce, Amerikanizm sosyolojisinde, bölge sosyolojisinin gelişmesine bağlıdır¹⁶.

Görülüyor ki, Zimmerman'ın bölge sosyolojisinin tesisinde psikolojik faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Bu psikolojik faktör, Birleşik Devletlerde bölge şuurunun gelişmesi için temel ihtiyacı teşkil eden "bölge zihin merkezlerinin yükselmesini sağlar. Bu suretle Zimmerman'a göre Büyük Amerikan Mucizesi, bölge zümrelerini yekpâre bir şuura kavuşturmakla gerçekleşmiş oluyor. Aslında böyle bir sağ duyu, Abraham Lincoln'un "Bir millet" olma idealine yaklaşmak demektir¹⁷. Bu bölge şuur ve sistemler Amerikayı meydana getiriyor ve onu Batı dünyasının liderliği altında atom çağına hazırlıyor¹⁸.

Amerikan toplumunu, tüm olarak bir bölge şuuru etrafında organize etme gayeleri aslında birçok faktörleri birlikte taşır. Bunlar :

- a) Lisan farklılaşması
- b) Avrupa - Amerikan (Euro - American) medeniyet zümresinin ortasında Yeni Amerikan milletin durumu.
- c) Kapitalist ve ticarî nizam içinde Amerikan kültürünün yerleşme durumu.

15) Bk. C. C. Zimmerman: Graphic Regional Sociology, sh. 175.

16) Bk. C. C. Zimmerman: Outline of American Regional Sociology, sh. 25.

17) Bk. C. C. Zimmerman: adı geçen eser, sh 20.

18) Bölgesel sosyoloji çalışmaları — aynı şekilde — memleketimizde milli şuurun kuvvetlenmesi bakımından müsbet adım olacaktır. Kanaatımıza göre, bu özel sosyoloji dalının önemle üzerinde durulmasında da bir takım zaruretlere mevcuttur.

d) Hareket ve süreklilik çağında bölge şuurluğunun durumudur.

e) Bu temel faktörlerin tesiri altında gelişen bölge sosyolojisi, aynı zamanda bir takım görevleri de gerçekleştirir. Zimmermana göre bölge sosyolojisinin gayeleri çeşitlidir. İlki, yukarıda bahsedildiği gibi, Amerikayı tanımak ve onu bir tek sosyal organizasyon altında toplamak. İkincisi, bölge sosyolojisi, her bölgeyi karakterize eden temel biçimleri (paternas) ve hususiyetleri tesbit etmek, üçüncüsü "bölgesel fertler", sadece kendi bölgeleri olarak değil, aynı zamanda daha büyük bir bütünün de temel fonlarını anlamak zorundadırlar.

Nihayet sonuncusu, sosyal organizasyon ile insan karakteri arasındaki münasebetleri göstermek suretiyle pür sosyolojisini yardımını aramak¹⁹. Çünkü, her bölge kendi ideallerini geliştiren bir karaktere sahiptir. Her bölgenin, "bölgesel şahsiyeti" bu karakter ve ideallerin gerçekleşmesinde gerçek rolü oynar. İşte Zimmerman'a göre, fert ile sosyal organizasyon arasındaki bu münasebet şekilleri ve onların tesirlerini anlaması pür sosyolojinin başlıca görevidir.

3) Bölgesel sosyoloji, aslında köy sosyolojisinin tabii bir dalı veya ihtisaslaşma alanlarından birini teşkil eder. Yukarıda bahsedildiği gibi, Zimmermana göre bölgesel sosyoloji kompleks yapıları — meselâ şehiri — araştırma sahası olarak seçemez. Bu bakımdan, diyebiliriz ki, Zimmerman, bölgesel sosyoloji sahasında çalışırken, bir köy sosyoloğu vasfını da devam ettiriyor.

Burada, kısaca bölgesel sosyolojinin neden köy sosyolojisi kadrosu içinde ele alındığı hususuna temas edelim. Genel olarak, bazı Amerikan köy sosyologlarına göre; bölgesel sosyoloji kendi içinden üç tali bölüme ayrılır²⁰.

1) Toprak bölgeleri (Soil Regions). Köy cemaatının sosyal organizasyonu ve ziraatına temel olan toprağın yapısıdır. Köy ve köylü toprak şuurunu etrafında toplar.

2) Ziraî bölgeler (The Agricultural Areas). Ziraî kültürün bir safhası olup, toplumun tabii kaynaklara intibakî vetiresini sağlar, insan; kazanılmış tecrübe ve ilmi bilgisiyle, "iklim ve toprak" şartlarına en

19) Bk. C. C. Zimmerman: Graphic Regional Sociology. sh. 12-13.

20) Bk. Löwry Nelson: adı geçen eser, sh. 33-43.

iyi şekilde uyabilen hayvan ve hububat çeşitlerini keşfetmiş. Böylece, köy cemaatının temel kaynakları ve işgal sahası bu kadro içinde gelişmiş olur. Köylü ve çiftçi dediğimiz büyük nüfusun önemli gelir kaynağını teşkil eden bir sınıf, sosyal sistem içinde değerlendirilir.

3) Kültürel Bölgeler (Cultural Regions).. İnsan fizikî çevreye nazaran dinamiktir ve ona şekil verdiği nisbette de kültürü yaratır. Bunlar çevre şartlarına göre şekillenen sosyal organizasyon, aletler ve ferdi araziye hâkim kılan fikirler ve metódlardır. Biz bunları, madâî ve manevî kültür kompleksleri olarak ifade ediyoruz²¹. Görülüyor ki, bu üç türlü bölge sınıflamasında temel teori, toprak ile insan arasındaki samimî münasebetler fikrine istinat etmektedir. Bazı köy sosyologları ise bölgeyi benzer kültürel sahası olarak düşünüyorlar²². Böyle olunca, bölge, coğrafi veya yer esasına istinat eden komşuluk gibi küçük zümreleri hata eder. Zimmerman ile Kraenzel ise Bölge Sosyolojisini ziraî faktörler ile coğrafi şartların karşılıklı tesirleri içinde düşünürler²³. Bir diğer, tanınmış köy sosyoloğu, "köy bölgeleri" (Rural Regions) tabirini kullanmayı uygun buluyor²⁴. Loomis ve Begle'e göre, bölgeler birer potansiyel sosyal sistemlerdir. Bu potansiyel sistemler; süthane, pamuk - Mısır - buğday, çiftlik kooperatifi, geçim ve gelir hayvanları ile çiftçilerin bizzat kendilerini ihtiva ederler. Bu bakımdan, bu iki köy sosyoloğuna göre bölgesel sosyoloji sosyal sistemin kadrosu dışında, potansiyel sistemler esasına göre sıralanırlar.

Nelson, Ramsey ve arkadaşları ise Bölge Tahavvülleri (Regional Variations) tabirini, Bölge Sosyolojisi yerine kullanmayı daha uygun buluyorlar²⁵.

Takriben 25-30 yıllık Amerikan köy sosyolojisinde Bölgesel Sosyoloji çeşitli şekilde isimlendirilmiştir. Meselâ, Bölge Sosyolojisini ilk kurucularından biri olarak kabul ettiğimiz F. J. TURNER, bölge yerine kısım (section) tabirini kullanıyor²⁶. Daha önce işaret ettiğimiz gibi,

21) Bk. Walter L. Slocum: Agricultural Sociology, sh. 127- 131,....

22) Bk. E. Rogers: Social Changes in Rural Society; sh. 461-462, Appleton - Century, Inc., N. Y., 1960.

23) Bk. Don Martindale: American Social Structure, sh. 165-166.

24) Bk. Loomis and Begle: Rural Social Systems, sh. 249, 250, ikinci baskı. Prentice-Hall, Inc., New York, 1951.

25) Bk. Nelson, Ramsey and Verner: Community Structure and Change sh. 155 The Macmillan Company-New York, 1960.

26) Bk. Frederic Jackson Turner: Significance of Sections in Amerikan History, Wisconsin Magazine of History, Vol. III, march., 1925, sh. 183.

bazı Amerikan sosyologları meselâ, Howard Odum, ve arkadaşları da "Kültürel sahalar tabirini, Bölgesel Sosyolojiyi ifade için tercih ediyorlar"²⁷.

Keza, Carl C. Taylor ise "Kültür Bölgeleri, terimini kullanmayı tercih ediyor"²⁸.

Bölge sosyolojisinin mahiyeti ve değerlendirilmesi hususunda, ilgi çekici olması bakımından Lundberg'in görüşlerine de kısaca temas etmek faydalı olacaktır. Çünkü bu görüş, pürsosyolojinin, bölge sosyolojisine bakış açısının ne olduğunu da göstermesi bakımından önemlidir.

Lundberg ve arkadaşlarına göre; Bölge, Coğrafi unsurun bir tali tipidir. Bölge denilince: halkın teşkil ettiği farklı cemaat zümreleri içinde karşılıklı münasebetleri ve içten bağlılıkları organize eden belirli bir saha anlaşılır²⁹ ve bu tarifte, görüldüğü gibi, Bölgeyi (Region) tayin eden faktörler: a) topografya veya arazinin yayılması; b) toprağın özellikleri; c) iklim şartları; d) maden kaynakları ve f) umumî halk idaresi ve hizmet ihtiyaçları. Yalnız Lundberg, bölgeyi coğrafya kadrosuna ilâve etmesine rağmen onda insan ve kültür faktörünü ihmal etmiş olmuyor. Nitekim ona göre: "insan hayatı üzerinde coğrafyanın tesiri kültürel faktörlerle değerlendirilmiştir. İnsan cemaatı, bölgenin iklim, tabii kaynaklar, ve diğer fizikî şartlarının tesiri altında, daha ziyade birlikte yaşayan fertlerin bir maksatlı kümelenmesidir (aggregation)³⁰. Yalnız, burada önemli bir noktaya işaret etmek, Bölge Sosyolojisinin sınırlarını tayin bakımından zarurî olduğu gibi Zimmermann görüşlerine de yardım veya tefsir ettiği için faydalı olacaktır.

Bölge sosyolojisi insan ve üzerinde yaşadığı coğrafi şartların karşılıklı münasebeti fikrine istinat eder. Yukarıda gördüğümüz gibi, bu münasebetler örgüsü içinde ağırlık noktası iman problemi üzerinde tefsif edilmiştir. Halbuki, coğrafi sosyoloji bu ağırlık merkezini, coğrafi faktörlere inhisar ettirir. Başka bir deyimle, toplumun sosyal organizasyonu

27) Bk. A. L. Bertrand: The Many Louisianian, Rural Social Areas and Culture Islands, Louisiana AES Bulletin 469; Jne 1955.

Odum Howard: Southern Regions University of Southern Caroline Press 1936.

28) Bk. Carl C. Taylor ve arkadaşları: Rural Life in The United States; Alfred A. Knopf; New York; 1950.

21) Bk. George A. Lundberg: Clarence C. Schrag, Otto N. Larsen; Sociology, sh. 443, üçüncü baskı Harper and Row, New York 1962.

30) Bk. George A. Lundberg; adı geçen eser, sh. 435.

ve şekillenmesi coğrafi determinizmin hudutları içinde cereyan eder. Bu bakımdan bölge sosyolojisi bir coğrafya sosyolojisi değildir. Keza; bölge sosyolojisi insan cemaatlarının bir ekolojisi de değildir (Ecology of Human Communities)³¹. İnsan ekolojisi, daha ziyade, "belirli bir saha ve zaman içinde cemaat organizasyonunda halkın hizmet ve imkânlarının dağılımını tetkik eder"³². Fakat, yine de kültür ile fizikî çevre arasında bir karşılıklı tesir düşündüğü için, İnsan Ekolojisi, Bölge Sosyolojisinin gayelerine daha çok yaklaşmaktadır. Nitekim, Loomis ve Begle, Bölge Sosyolojisi yerine, "Çiftlik sahalarının Ekoloji tipleri" denemeyi daha uygun buluyorlar³³.

Buraya kadar, günümüz Amerikan Bölge sosyolojisinde Zimmerman'ın yerini ve onu, özel bir sosyoloji sahasında çalışmaya sevkeden saikleri gördük. Ayrıca, Bölgesel Sosyolojinin Birleşik Devletlerde nasıl bir gelişim hattı çizdiği hususuna da işaret ettik. Şimdi, Rejijonal Sosyolojinin mahiyeti ve yapısı — Zimmerman'a göre — hususunda birkaç söz söyleyelim".

Zimmerman'ı nasıl aine sosyolojisinde çalışmalar asevmeden Le Play ve araştırmaları olmuşsa, bu sahada da E. Durkheim'in tesiri büyük olmuştur. Ona göre, "Durkheim'in İntihar" ve "İş Bölümü" adlı parlak monografileri beni Bölge Sosyolojisi sahasında çalışmalara sevkettir³⁴. Kaynağın bu araştırmaların telkin ettiği metodoloji ve muhteva unsurlarından alan Zimmerman, Bölge Sosyolojisini Amerikayı, Şehirleşme ve Endüstriyel gelişmelerin yarattığı sürekli değişmeler karşısında çevreye uyma ve muhit şartlarının yoğurduğu millet karektorolojisi esasında değerlendirmek amacını gütmüştür. Böyle bir ethosu içten taşıyan bir sosyoloji hareketinin bizzat kendisi nedir? Zimmerman'a göre Bölge Sosyolojisi genel olarak: "Aynı istihsal - istihlâk birimleri içinde, ayrı coğrafi üretim ve istihlâk bölgelerinin birleştirilmesi veya tamamlanması esasına istinat eden, mahalli kültür sahalarının tetkiki demektir"³⁵. Keza. Ona göre, Bölgecilik (Regionalism) kavramı da a) Coğrafi bölgecilik ve b) Kültürel bölgecilik olmak üzere iki esas kısma ayrılır. a) Coğrafi bölgecilik; insana zıt olmak üzere, tabii muhiti verir veya başka

31) Ecology kavramı ilk defa Alman Biolojisti Ernest Haeckel tarafından, hayvanlar üzerinde çevrenin tesirlerini tetkik bakımından kullanılmıştır.

32) Bk. G. A. Lundberg, adı geçen eser, sh. 435.

33) Bk. Loomis and Begle: adı geçen eser, sh. 252.

34) Bk. C. C. Zimmerman: Graphic Regional Sociology, sh. 11.

35) Bk. C. C. Zimmerman: The Outline of Regional Sociology, sh. 146.

bir tabirle, yer yüzünde insan eseri olmayan tabii çevre coğrafyanın konusunu teşkil eder. Yani, insandan tecrit edilmiş muhit.. Bu bakımdan bölgeciliğin temel fikri, fiziki veya tabii yönden coğrafi sahanın bir homojenlik arzemesi esasma istinat eder... b) Bu tabii homojenlik halâ, insanın yayıldığı medeniyet sahalarında, sosyal faaliyetler bakımından bir benzerlik aşılır. Meselâ, Zimmermana göre, bu hususu, yüksek medeniyete sahip olan milletlerin geniş bir saha üzerinde esas ihtiyaçlarını karşılamak için benzer modeller icat veya kullanmalarında müşahade edebiliriz. Böylece, her bölgenin karakterize ettiği bir kültür kompleksi gelişmesiyle karşı karşıya kalıyoruz demektir. Görülüyor ki, Bölgesel Sosyolojisi, sadece ferdin kültürü üzerine bölge faktörlerin tesiriyle iktifa etmeyip, aynı zamanda, sosyo-kültürel bakımından benzerlik arzeden sahaların tayinini de ihtiva ediyor demektir. Böylece, Zimmerman'da, Turner'de görüldüğü gibi, bölge sosyolojisi, fiziki olduğu kadar kültürel bir mahiyet de kazanır³⁶.

Amerikan bölge sosyolojisinde, ikinci adım bölgenin sınıflandırılmasıdır. Bu, bölge sosyolojisinin alâka sahası bakımından önemlidir. Bu hususta ilk teşebbüs H. Odum tarafından yapılmıştır. Odum'un tasnifi (6) lı bir sınıflamadır. Bu tasnif uzun yıllar Amerikan Bölgesel sosyolojisinde değerini muhafaza etmişken, son zamanlarda yerini Zimmerman'ın (7) li sınıflamasına terketmek zorunda kalmıştır.

Zimmerman'a göre Amerika şu bölgelere ayrılır: 1) Kuzey şehri (Northeast Urban); 2) Mısır kuşağı (The Corn Belt); 3) Aplaşyan Ozark (Appalachian Ozark); 4) Güney; 5) Buğday kuşağı (The Wheat Belt); 6) Kurak Batı (The Arid West); 7) Passifik sahası.

Bunlardan "Güney" yani dördüncüsü, Zimmermana göre ilk zuhur eden bölgedir. Bu sınıflamada esas alâka noktası, tabii coğrafi çevre ile ziraî faktörlerin birbirlerini, belirli zaman ve mekân içinde, karşılıklı olarak yağurması gerçeğine istinat eder.

Zimmermanın Bölge Sosyolojisinde iki kavram çifti vardır. Bunlar: 1) Bölge şahsiyeti (The regional personality) ve 2) "Sosyal zaman" ve "sosyal yer" kavramlarıdır. Bölge şahsiyeti fikri, bölgecilik anlayışı içinde önemli bir yer işgal eder. Nasıl şahsiyet kavramı psikolojide ferdi, diğerlerinden ayıran hususiyetlerin tümü ise; Bölge şahsiyesi de, coğrafi halk yığının ortaklaşa sürekli ve temyiz edici hususiyetlerinin bütünüdür. aYalnız burada dikkat edilecek nokta, Bölge şahsiyet der-

36) Bk. Don Martindale: adı geçen eser, sh. 146.

ken, insan şahsiyet içinde bir tek tip kastedilmiyor. Bunun için Zimmerman şöyle bir misâl veriyor: Güneyde Beyaz ve Zenci "ortakçılar"; Georgia'lılar, Texas'lılar ve Virginia'lılar bir arada yaşarlar. Burada, insan şahsiyetinin bütün bu tipleri; farklı sosyal sınıflardaki Güneye ait Bölge Şahsiyetinin muhtelif istikametteki tesirlerinin bir mahsulüdür. Bu karakterlerin, tiplerin, ve şahısların hepsi Güney Bölgesel şahsiyetinin birer verileridir. Böylece, Bölge Şahsiyeti, Zimmerman'a göre; "sosyal bir vakıa olup — Durkheimin tabiriyle — bölgeyi içine alan fertlere dıştan tazyikte bulunur. Biz, Bölge Şahsiyetinin bu belirtilerini ancak, çeşitli fertlerdeki ortaklaşa şuurlaşma halinde müşahede ederiz. Burada, Zimmermanın: "Millet bizi, biz milleti yarattık" ifadesiyle sembolik değerini bulur³⁷.

İkinci kavram çifti, "sosyal zaman" ve "sosyal yer" dir. Zimmerman'a göre, aslında bu iki kavram, "coğrafi faktörlerle" birlikte bir bölgenin üç buutunu temsil ederler. Coğrafi faktörler: yağış nisbeti, ısı, arazinin teşekkülü, iklim, bitki ve buna benzer unsurlardır. Kant'ında ifade ettiği gibi, bu özellikler tarihin temelinde yatar. Coğrafi devamlılığı ifade eden bu ifade şekli, tamamen doğru olmazsa bile, önemli bir hakikata işaret ettiği muhakkaktır. Burada, sunulacak bir örnek, bu gerçeğin aydınlatılmasına yardım edecektir. Meselâ: Petrolü kullanan bir medeniyet, petrolü kullanmayan bir medeniyet zümresinden daha farklı zengin yağ endüstrisi yaratacağı muhakkaktır.

Sosyal zaman ise, matematik zamandan ayrı bir kavram olarak, sosyal faaliyetlerle yakından ilişkisi bulunan devirleri ihtiva eder. Başka bir ifade ile, sosyal zaman tedrici düşünme kabiliyetini temsil eder. Şöyleki; sosyal zamanın bir devri için, Kuzey Amerikaya Kızıl derililerin yerleşmesinden bahsedileceği gibi; sosyal zamanın bir diğer devri için de, buna zıt olarak, beyaz zümrelerin yerleşmesinden de bahsedebiliriz. O halde, sosyal zaman, belirli bir süre içinde, bölge hususiyetlerinin farklılaşması vetiresini veriyor demektir. Burada, sosyal zamanın, farklı bölge faaliyeti için sabit tutulduğu hatırlanmalıdır. Sosyal yer veya saha ise; müşterek değer sistemlerine sahip bulunan geniş alanlardaki kültür halklarının bölünmelerini işaret eder. Şöyle ki, bir sosyal saha içinde (Euro - Amerikan) kültürü bir bölge olarak düşünülebilir. Keza, iş bölümü esas olmak üzere, ortak ekonomik şartlara göre de bu tip bölünmeler yapılabilir.

37) Bk. C. C. Zimmerman: The Outline of Regional Sociology. sh. 20.

Görülüyor ki, cemaatin fizikî yapısı veya bölge dediğimiz bu potansiyel sisteme sosyolojik yönden yaklaşımda sosyal zaman ve sosyal mekân önemli iki değişgeni ifade ediyor. Yani, sosyal zaman ve sosyal mekân kavram çiftini kullanmakla, coğrafi yapıya daha çok sosyal bir mahiyet kazandırmış oluyoruz. Bu suretle, belirli bir zamanda bir kültür, bölge yapısının zümrelerine şekil vermek için bilgi ve kapasitesini değiştirdiği zaman, coğrafyanın bu yeni tefsir tarzı, az yeni gelişmelere uyuma (adjustment) temayülü arzedecektir. Bu vetireyi, yani coğrafi yapının zaman kadrosu içinde sosyalleşmesini C. Zimmerman şu örnekle açıklıyor: Kuzey Amerikada keşfedilmiş olan maize (bir nevi buğday) mahdut bir bölgede yetişmesine rağmen, aynı bölgedeki hububat çeşitlerinden daha fazla kalori ve proteine sahiptir. Bu husus bize “Mısır Kuşacağı” diye adlandırılan geniş bir bölgeyi verir. Bu bölgenin esas geliri ise, “maize” istihsaline dayanan kültür terkiplerindeki yenilemelerle vücut bulur. Bu suretle, “maize” 19 uncu yüz yıldan zamanımıza kadar, bölgenin tayininde sosyal zaman değişgeninin bir safhası olarak görünmektedir. Eğer, maize “sosyal zamanın, ilk safhasını teşkil ederse, meselâ tütün ikinci safhasını teşkil eder”.

Fizikî bilimlerde olduğu gibi, bölge sosyolojisinin de bu zaman ve mekân kavram çiftini biraz daha aydınlatmak için ikinci bir adım daha ihtiyaç vardır. Bu da, değişme vetiresi karşısında sosyal zaman ve sosyal mekânın ne olduğudur. Bu bakımdan, sosyal zaman, değişmeyen, sabit kalan coğrafi kategorilere, esas kültür şekillerinin adaptasyonu hususunda değişme elemanını temsil eder. Şöyle ki, meselâ kutuplar bölgesinde, sosyal zaman bakımından yapılan tesirler hemen hiç denilecek kadar azdır. Burada, bir dereceye kadar coğrafya; sosyal organizasyonun tayininde sabit oluyor demektir. Halbuki, aynı şey, dünyanın diğer memleketleri meselâ Birleşik Devletler için tamamen doğru olarak kabul edilemez. Çünkü, Zimmermana göre bugünkü Amerika artık dünkü Amerika değildir. Belki yarının Asyası da bugünün Asyası olmayacağı gibi.

“Sosyal zamanın” diğer safhasını teşkil eden sosyal mekân da bölgecilik yaratılmasında bir kuvvet olarak karşımıza çıkıyor. Bu kavram da, Zimmerman’a göre: zaman içinde bir kültür fenomeni olarak insanın gelişmesi ve bu gelişmenin neticesi olarak da kendine mekân yaratması mânasını taşır. Bu bakımdan sosyal mekân, belirli bir zaman süresi içinde muayyen bir fikrin yayıldığı alanı teşkil eder. Burada esas faktör, coğrafi veya fizikî sahanın bölge sosyal müesseselerinin birleşmesinde oynanmış olduğu roldür. Bu bakımdan sosyal saha; — en geniş mânada,

— üzerinde sakinlerinin yaşadığı belirli bir saha olarak tarif edilir. Diğer bir deyimle, sosyal saha, üzerinde yaşayan şahısların veya zümrelerin mevcut değerler sistemini destekleyen dış faktörlerdir. Burada Zimmerman, Turner'in "Hudutlar Teorisini (Frontier Teory) kullanmak suretiyle, müşterek coğrafi hudutlar içinde Fransız, Kanada kültürü ile Amerikan kültürü arasındaki farklılara dikkati çekiyor ve iki kültür zümresi arasındaki farkı, Turner'in hudutlar hipotezine göre tefsir ediyor. Çünkü, ona göre, bugünkü Amerikan kültürünün meydana getiren halk zümreleri, karşılaştıkları yerli cemaatin değerler sistemi ile temas geçtiklerinden dolayı yeni Amerikan dinamizmasının yaratılmasına sebep oldular³⁸.

Zimmermanın Bölge sosyolojisinde, temelini Durkheim ve F. Tonnies'den alan bir kavram çifti daha vardır ki, bunlarla birlikte bölge sosyolojisi gayesine varmış oluyor. Bunlar, Tonnies'in Cemaat (gemeinschaft) ve Cemiyet (Gessellschaft) kavramları ile E. Durkheim'in "Sosyal Mekanik" "Sosyal Organik" terimleridir.

Zimmerman, Bölge sosyolojisinde, Tonnies'in bu kavramlarını kullanırken daha ziyade, sosyal zaman ve sosyal mekân fikirlerinde görüldüğü gibi, bölge organizasyonunu tayin eden zümre hayatının özelliklerini tesbit etmek ve böylece bölge sosyal şuuruna daha fazla yaklaşma imkânını sağlamak gayelerini gütmüştür. Aynı şekilde, sosyal zaman ve sosyal mekânda, coğrafi sahalara tesir eden zümre kuvvetlerini ihtiva ediyordu.

Durkheim de sosyal mekanik cemaatı, sosyal organik de cemiyeti verir³⁹. Bu kavram çifti de, Tonnies'de olduğu gibi zümreler arası sosyal münasebetteki tesanüt duygusunun derecelenmesini gösterir. Burada nasıl cemaat, cemiyete karşıt ise, sosyal mekanik de aynı şekilde sosyal organige zıttır. Başka bir ifade ile cemiyetler, cemaatların gelişmesiyle ortaya çıkar ve cemiyet tekrar cemaat haline geçemez.

Bir bölge içinde içtimaî tesanüt veya sosyal sistemin Esprit De Corps'u cemiyete münasebetlerinin tipleri için de çeşitli tezahür şekilleri arzeder. Şöyle ki, mekanik tesanüt içinde fertler, aynı değerler sistemi ile müşterek tecrübelerle sahiptirler. Organik tesanüt halinde ise fertler gayri şahsî, daha geniş bir sistemin kısımlarını teşkil ederler. Fertler arası

38) Bk. C. C. Zimmerman: Graphic Regional Sociology, sh. 130.

39) Sorokin, Durkheim'in bu ikili tasnifinden sosyal organigin cemaata, sosyal mekânigin ise cemiyete tekabül etmesi gerektiğine işaret eder.

karşılıklı münasebetler, mekanik tesanütte olduğu gibi, aynı tip işi yapmaktan neşet etmez, daha ziyade müşterek teşebbüsün yarattığı iş bölümünün neticesi olarak meydana gelir. Küçük bir cemaat, mekanik tesanüdü, geniş şehir topluluğu ise organik tesanüdü verir.

İşte, Zimmerman'a göre, Amerikaya göç eden halklar çeşitli tesanüt duyguları içinde yetişen bölgelerden gelmiştir. Bunların değerler sistemini bozmadan bir tesanüt havası içinde yaşatmak Bölge Sosyolojisinin tetkik sahaları içine girer, çünkü Amerika bugün hâlâ bu ikili zümre hayatını yaşamaktadır.

N E T İ C E

Carle C. Zimmermanın sosyolojik görüşlerini, takriben (40) yıllık yazı hayatı göz önüne almak suretiyle, üç esas sahada inceledik. Bunlar, sırasıyla 1) Zimmermanda Aile Sosyolojisi, 2) Köy sosyolojisi, 3) Bölge (Region) sosyolojisidir. Bu üç ana okulun dışında, bir diğer, çalışma sahası vardır ki o da "Patterns of Social Change" adlı eseriyle ifade edilebilir. Sosyolojinin esaslı bir çalışma sahasını teşkil eden, ve günümüz Amerikan sosyolojisinin en fazla temayül ettiği bu sosyal değişme vetresi, Zimmerman tarafından sadece Sosyal Değişme teorilerine teksif edilmiştir. Fakat, bunun dışında Zimmerman "Sosyal Değişme" hadisesini aile, cemaat, cemiyet, ve çiftlik sosyal yapılarına tatbik etmek suretiyle geniş araştırmalar yapmıştır.

Zimmerman'ın her üç sosyoloji cereyanında, Avrupa sosyologlarının hususiyle; Le Play, Durkheim, Weber ve Pareto ile Sorokin'in geniş tesirleri olmuştur. Bunlardan, bilhassa Le Play; Zimmerman'ın en çok benimsediği bir sosyolog olarak, eserlerinde geniş bir yer işgal etmektedir. Bu bakımdan Zimmerman, Kıta, yani Avrupa sosyoloji geleneğini Amerika Birleşik Devletlerinde, lâyikiyle temsil eden, birkaç Amerikan sosyologdan biridir.

Zimmermanda; küçük zümreler (Small Groups) sosyolojisi, öğre-doktrinin kilit noktasını teşkil eder. Böylece, Makro-sosyolojinin karşısında Mikro - sosyolojinin Birleşik Devletlerde tipik bir temsilcisi oluyor demektir.

Zimmerman, "Küçük Zümreler" sosyolojisinde hemen her yıl yeni araştırmalar yapmak suretiyle hem kendisini yenileyen, hem de orijinal

görüşler ortaya atan bir sosyologtur. Bilhassa, bu yenileme ve yaratma ve-tiresinde, Zimmermanın an'anevi Amerikan sosyologlarının zıddına ola-rak, yabancı memleketlerin sosyal yapılarıyla temasa gelmesi ve onları bizzat mahallinde tanıma duygusu önemli rolü oynamıştır.

Zimmerman, Saim, Küba, Almanya, İtalya, Kanadada bulundu Şimdi de Türkiyededir. Bunlardan, memleketimiz, Batı - Doğu me-deniyeti arasında, bir intikal (transition) devresini temsil etmeni bakır-mından, Zimmerman için, diğer memleketlerden daha fazla ilgi çekece-ği muhakkaktır. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi İçtimaiyat Ens-titüsünün çok yerinde ve isabetli kararıyla memleketimize davet edilmiş bulunan Harvard Üniversitesinin bu dev sosyoloğundan istifade edile-ceği muhakkaktır.

Öğretim kadar araştırma alanında da C. C. Zimmermanı destekle-mek suretiyle Türk sosyoloji kültürüne Üniversite sorumlularının yapa-cağı yardım, paha biçilmez bir değerde olacaktır .Aksi takdirde, 40 yıllık bir tecrübenin vermiş olduğu ustalık bilgi ve metod kafasını Üniversite-nin kapalı salonları içinde harcamış oluruz.

CARLE C. ZIMMERMANIN BASILMIŞ ESER VE MAKALELERİNİN BİR LİSTESİ

A. Eserleri :

1. **P. A. Sorokin and Carle C. Zimmerman:** Principles of Rural-Urban So-ciology, New York, Henry. Holt Company. 1929.
2. **Sorokin, C. C. Zimmerman, and Ch. Galpin:** A Systematic Source Book in Rural Sociology, Minneapolis, University of Minnesota Press, 139.
3. **C. C. Zimmerman:** Siam-Rural Economic Survey, 1930-1931, Bangkok, The Times Press, Ltd., oct. 1931.
4. **C. C. Zimmerman and Merle Frampton:** Family and Society; Van Nos-trand Comp. Inc., 1935.
5. **C. C. Zimmerman:** Consumption and Standards of Living, New York, D. van Nostrand Company, 1936.
6. **C. C. Zimmerman :** The Changing Community, Harper and Brothers, New York, 1938.
7. **C. C. Zimmerman :** Family and Civilization. Harper and Brothers, N. Y. 1947

8. C. C. Zimmerman : Outline of Social Change, 1946.
9. C. C. Zimmerman : Outline of Cultural Rural Sociology, 1948.
10. C. C. Zimmerman : The Family of Tomorrow, 1949.
11. C. C. Zimmerman : The Family and Social Change, in Annals, 1950.
12. C. C. Zimmerman : Outline of American Regional Sociology, 1947.
13. C. C. Zimmerman and Richard E. Du Wors : Graphic Regional Sociology, Phillips Book Store, Cambridge, Mass. 1952.
14. C. C. Zimmerman, and Cervaates : The Marriage and the Family, 1956.
15. C. C. Zimmerman : The Successful American Family, 1960.
16. C. C. Zimmerman : Patterns of Social Change, 1956.

B. Başlıca Makaleleri

1. Carle C. Zimmerman, and Carl C. Taylor : Rural Organization: A Study of Primary Groups in Wake County; N. C. North Carolina Ag. Experience station Bulletin, 1922.
2. C. C. Zimmerman : Incomes and Expenditures of Minnesota Farmers and City Families, 1927-28-29, Univ. of Minnesota.
3. J. D. Black and Carle C. Zimmerman : Family Living on Successful Minnesota Farms, 1927.
- 4) J. D. Black and Carle C. Zimmerman : Factors Affecting Expenditures of Farm Family Incomes, Minnesota 1928.
5. J. Black and Carle C. Zimmerman : Incomes and Expenditures of Minnesota Farm and City Families, Bulletin 255, Univ. of Minneo Ag. Exp. Stn., June 1929.
6. J. Carle C. Zimmerman : The Family Budget as a Tool for Sociological Analysis; The American Journal of Sociology, 33 (6), May 1928.
7. J. D. Black and Carle C. Zimmerman : Incomes and Expenditures of Village and Town Families in Minnesota, Bulletin 253, Univ. of Minnesota. 1929.
8. Carle C. Zimmerman : "Mathematical Correlation in the Household Budget, Sociologus (8) 2. June 1932.
9. Carle C. Zimmerman : Rural Society. The Encyclopedia of the social sciences, Vol. 13, sh. 469-471, 1934.
10. C. C. Zimmerman and Nathan L. Whetten : Rural Families on Relief, U. S. G. P. O., Washington 1938.

11. C. C. Zimmerman and Useem : John H., and Ziegler, Lyman H.; "Little Ville : A parasitic Community During The Depression, Rural Sociology, 1, 1936.
 12. C. C. Z. and Faith M: Williams, Studies of Families Living in the United States and other Countries (Washington, D. C., U.S.D.A. 1935.
 13. C. C. Z. : Farm Trade Centers in Minnesota, 1905 - 29, Min. Agricultural Exp. Stn. Bull. 269, St. Paul, 1930.
 14. C. C. Z. : The Family Farm, Rural Sociology 15 (1950).
 15. C. C. Z. : On Le Play, in Encyclopedia Britanica, Vol. 13, sh. 956 - 957, 1964.
 16. C. C. Z. : Family Systems and Revolutions Ind. J. Soc, Res, 1961, 2, 2. Jul, 1-19.
 17. C. C. Zimmerman and N. L. Whetten : Rural Families, Research Monograph. XVII, Progress Administration. Washington. D. C. 1938.
-